

Fundusze Europejskie

Poradnik metodyczno-dydaktyczny dla nauczycieli szkoły podstawowej klasy IV-VIII

**Wskazówki merytoryczno-organizacyjne
dotyczące pracy w zróżnicowanym
zespole klasowym w szkole podstawowej,
ogólnodostępnej**

Opracowanie: Justyna Jachimczyk-Miller

Fundusze Europejskie
dla Pomorza

Rzeczpospolita
Polska

Dofinansowane przez
Unię Europejską

URZĄD MARSZAŁKOWSKI
WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO

**Pomorski Ośrodek Doskonalenia
Nauczycieli w Słupsku**

Instytucja Samorządu
Województwa Pomorskiego

w ramach projektu unijnego
pn. **Regionalne wsparcie edukacji włączającej**

Wydawnictwo:

Pomorski Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli w Słupsku

Redakcja:

Władysława Hanuszewicz

Korekta, projekt i skład:

Szarek Wydawnictwo Reklama
76-200 Słupsk, ul. Grottgera 19

ISBN: 978-83-88926-18-1

Publikację w formacie PDF można pobrać
ze strony [Regionalnej bazy dobrych praktyk
Pomorskiej Biblioteki Pedagogicznej w Słupsku](#)

Poradnik przygotowany w ramach projektu pn. „Regionalne wsparcie edukacji włączającej” realizowany jest w ramach programu Fundusze Europejskie dla Pomorza 2021-2027, Priorytet 5 Fundusze europejskie dla silnego społecznie Pomorza (EFS+), Działanie 5.8. Edukacja ogólna i zawodowa, współfinansowanego ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego Plus oraz z budżetu państwa.

Spis treści

Wstęp	4
1. Słowniczek	7
2. Edukacja włączająca w polskiej oświacie	11
3. Wyzwania dla nauczycieli i specjalistów w szkole podstawowej, ogólnodostępnej	15
3.1 Zróżnicowana klasa	16
3.2 Trudności i deficyty u uczniów w zróżnicowanej klasie	17
3.3 Wskazówki do pracy ze zróżnicowaną grupą	28
3.4 Najważniejsze dokumenty w pracy z grupą zróżnicowaną	31
4. Podsumowanie	35
Literatura	36
Netografia	38
Zestawienie aktów prawnych	39
Scenariusze zajęć	41
Godzina wychowawcza w klasie VII	41
Zajęcia z matematyki w klasie VIII	42
Zajęcia z chemii w klasie VIII	44
Indywidualny program edukacyjno-terapeutyczny	45
Recenzja	50
Notki autorskie	53

*„Różnorodność jest solą życia:
pozwoli ci rozwinąć umiejętności,
powstrzymać od stagnacji
i podtrzyma motywację.”*
Ben Moon

Wstęp

Mini poradnik jest trzecim z 4 mini poradników przygotowanych dla Pomorskiego Ośrodka Doskonalenia Nauczycieli w Słupsku, na potrzeby biblioteczki metodyczno-dydaktycznej oraz regionalnej bazy dobrych praktyk i bazy ekspertów. Mini poradniki zostały opracowane z podziałem na poszczególne etapy kształcenia w ramach projektu „Regionalne wsparcie edukacji włączającej” w ramach programu regionalnego Fundusze Europejskie dla Pomorza 2021-2027.

Poradnik jest próbą odpowiedzi na potrzeby nauczycieli szkoły podstawowej ogólnodostępnej na drugim etapie edukacji, w zakresie pracy z grupą zróżnicowaną.

Ma na celu usystematyzowanie wiedzy dotyczącej wszelkich działań, które wiążą się z wdrażaniem edukacji włączającej w Polsce. Treści ujęte w mini poradnikach obejmują 4 etapy edukacyjne, które są nierozdzielnie z sobą związane. Niektóre informacje będą się powielać, ale znajdzie się wiele treści, które będą się przenikać. Jest to uwarunkowane ciągłością obowiązkowej edukacji systemowej, którą objęte jest każde dziecko. Celem, ideą edukacji włączającej jest zmiana podejścia do systemu edukacji, co w konsekwencji lepiej będzie odpowiadało na zróżnicowane potrzeby uczniów. Nauczyciele doskonale wiedzą, że w klasie są uczniowie o odmiennych zainteresowaniach,

talentach, osobowościach czy sposobach efektywnej nauki, a mimo to tradycyjny schemat nauczania zakłada jednolite podejście do każdego ucznia. Często to doprowadza do niezdrowych sytuacji. Szczególnie mogą to zaobserwować nauczyciele pracujący z uczniami w klasach IV-VIII szkoły podstawowej. Łatwo zauważyć, że niektórzy uczniowie w klasie nie rozumieją omawianego materiału, inni nie nadążają za tempem ustanowionym przez „czołówkę”, są też uczniowie, którzy się nudzą, gdyż nie otrzymują odpowiednich wyzwań. Niestety nauczyciel ma niełatwe zadanie w tak zróżnicowanej grupie uczniów. Warto zrozumieć, że nauczanie zróżnicowane może stać się ważnym elementem, dzięki któremu mamy okazję rozbudzić, drzemiący w każdym uczniu potencjał. Praca w zróżnicowanej klasie z pewnością jest wyzwaniem dla nauczycieli i specjalistów, ale pamiętajmy, że w każdej klasie są uczniowie, którzy potrafią świetnie liczyć, inni uwielbiają czytać; są tacy, którym problemy sprawia chemia i fizyka, ale nie mają żadnego problemu z historią. Są tacy, co potrafią świetnie pisać, ale też tacy, którzy zdecydowanie wolą mówić. Powinniśmy sobie zadać pytanie czy szkoła, nauczyciele, dostrzegają te różnice? Niestety nie zawsze, a nawet jeśli je widzą, to i tak udają, że ich nie ma. Warto w tym miejscu przypomnieć sobie bajkę autorstwa dr. R. H. Reeves’a o „Szkole dla zwierząt”, która pokazuje do czego prowadzi system, w którym każdy musi być dobry ze wszystkiego, każdy ma

uczyć się tego samego i w takim samym tempie. Za kształceniem zróżnicowanym stoją trzy założenia: różnimy się rodzajem inteligencji; uczymy się, gdy rozumiemy informacje; angażujemy się w zadania, które nieznacznie przekraczają nasze możliwości. Odbiciem tego w codziennej pracy jest taki dobór aktywności, metod, poleceń, środków, aby każdy uczeń miał możliwość swobodnego i bezpiecznego rozwijania swoich kompetencji. To sprawia, że aktywizujemy poszczególnych uczniów do nauki, ułatwiamy zapamiętanie nowych treści, dajemy poczucie sukcesu i nieustannie motywujemy. Głównym założeniem kształcenia inkluzyjnego jest zapewnienie wszystkim uczniom najwyższej jakości edukacji i wychowania, ale także wsparcie nauczycieli szkół ogólnodostępnych. Jest to możliwe dzięki zaangażowaniu specjalistów SCWEW, którzy jako nauczyciele szkolnictwa specjalnego, wiele lat temu wypracowali wysokie standardy pracy z uczniami o specjalnych potrzebach edukacyjnych i dzięki temu mogą być wsparciem dla nauczycieli, którym przyszło mierzyć się z edukacją włączającą. Obecnie żyjemy w globalnym świecie, mamy różnorodność etniczną, kulturową, religijną, ale też w dostępie do dóbr i statusu społecznego. Inkluzja w edukacji jest początkiem procesu budowy społeczeństwa włączającego. To właśnie w szkole uczniowie uczą się tolerancji dla inności i odrębności, różnorodności ludzkich potrzeb i możliwości.

Poradnik powstał w oparciu o dobre praktyki i wnioski, które zostały wypracowane przez zespół specjalistów SCWEW w Nowym Dworze Gdańskim,

w ramach projektu „Pilotażowe wdrożenie Modelu funkcjonowania Specjalistycznych Centrów Wspierających Edukację Włączającą SCWEW”, realizowanego w latach 2020-2023”. Jako członek ww. zespołu, specjalista ds. edukacji włączającej, aktywnie wspierałam placówki partnerskie (przedszkola, szkoły podstawowe i ponadpodstawowe) w poszukiwaniu takich rozwiązań, które pozwalałyby na stworzenie środowiska włączającego. Dzięki tym doświadczeniom, ale także doświadczeniu w pracy z grupą zróżnicowaną, powstała seria poradników, której trzecią część stanowi ten poradnik. W tym miejscu chcę podziękować mojej „SCWEWowskiej” koleżance, Joannie Dudek – liderowi SCWEW w Nowym Dworze Gdańskim, za wsparcie w przygotowaniu poradników.

W kolejnych rozdziałach znajdziecie Państwo m.in. odpowiedź na pytania, jak wygląda edukacja włączająca w polskim systemie oświaty; czym jest zróżnicowana grupa w szkole podstawowej na drugim etapie edukacyjnym. Znajdziecie także Państwo konkretne wskazówki do pracy z grupą zróżnicowaną, najważniejsze informacje dotyczące podstawowych dokumentów, a także przykłady obowiązującej dokumentacji oraz scenariusze zajęć.

Edukacja włączająca stawia przed nauczycielami ogromne wyzwanie w zakresie tworzenia takich warunków, aby każde dziecko miało możliwość osiągnięcia sukcesu, ale warto pamiętać, że nikt nie wymaga od nauczycieli bycia specjalistą od wszystkich zróżnicowanych

potrzeb dzieci. Edukacja inkluzyjna powoduje, że zmienia się w dużej mierze rola nauczyciela, przestaje być on tylko „nauczycielem przedmiotu”, staje się natomiast „nauczycielem każdego ucznia” z wachlarzem jego możliwości, ale i potrzeb. Edukacja potrzebuje długofalowego, przyszłościowego planu strategicznego,

zrozumiałego dla uczniów, rodziców i nauczycieli. Jeżeli edukacja włączająca ma być sukcesem należy zacząć od postaw ludzi odpowiedzialnych za edukację (tworzących prawo) oraz realizujących zadania związane z edukacją. To oni powinni budować świadomość społecznej roli edukacji dla społeczeństwa przyszłości.

1. Słowniczek

W tym rozdziale znajdziecie Państwo wyjaśnienia pojęć, zwrotów, skrótów użytych w poradniku.

Włączać - (coś do większej całości) inkorporować, wcielać.

Włączać - (kogoś do czegoś) kooptować, dołączać, dokooptowywać, „spowodować, że ktoś weźmie udział w czymś, co już jest zorganizowane”.

Włączać się - włączyć się, zacząć brać udział w czymś, co już jest zorganizowane.

Inkluzja - „włączenie czegoś do czegoś albo co jest włączone”.

Inkluzja - rozumiana jest jako proces polegający na usuwaniu barier (np. fizycznych, psychicznych, społecznych), które ograniczają lub uniemożliwiają obecność, uczestnictwo i osiągnięcie sukcesu w uczeniu się (Cerna i in. 2021).

Różnorodność - zróżnicowanie, heterogeniczność, różnolitość, różnorodność, różnorodność wielorakość. Mogą być używane zamiennie w tym poradniku, a oznaczają i odnoszą się do jednej definicji. Odnosi się do różnic między ludźmi, które mogą dotyczyć ich rasy, pochodzenia etnicznego, płci, tożsamości płciowej i orientacji seksualnej, języka, kultury, religii, klasy społecznej, statusu migracyjnego, wieku, zdolności umysłowych i fizycznych, specjalnych potrzeb edukacyjnych (SPE) i szczególnych uzdolnień (Brussino

2020; Cerna i in. 2021), („Eksperci dla FRSE - Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji”).

Zróżnicowany - „o wielu osobach, rzeczach, zjawiskach, itp.: różniący się między sobą”

SPE - specjalne potrzeby edukacyjne.

ZPE - zróżnicowane potrzeby edukacyjne.

SCWEW - Specjalistyczne Centrum Wspierające Edukację Włączającą, to instytucje, których działalność skupia się na wsparciu szkół w lepszej organizacji edukacji włączającej.

WOPFU - wielospecjalistyczna ocena poziomu funkcjonowania ucznia.

IPET - indywidualny program edukacyjno-terapeutyczny.

Opinia Poradni Psychologiczno-Pedagogicznej (PPP) - zawiera diagnozę postawioną przez specjalistów: psychologa, pedagoga, logopedę. Określone zostają indywidualne potrzeby rozwojowe i edukacyjne dziecka, a także jego możliwości psychofizyczne.

Orzeczenie Poradni Psychologiczno-Pedagogicznej (PPP) o potrzebie kształcenia specjalnego - dokument zawierający decyzję zespołu orzekającego działającego przy poradni. Orzeczenie ma wartość decyzyjną a wykonanie tej decyzji jest dla dyrektora szkoły obligatoryjne.

Dostosowywanie wymagań - określenie do sformułowanych wymagań edukacyjnych takich kryteriów, które będą uwzględniać możliwości

i ograniczenia, mocne strony rozwoju i funkcjonowania dziecka, a także dysfunkcje.

- Dostosowanie otoczenia (sprzęt, wyposażenie sali, oświetlenie, rozkład zajęć itp.) i stosowanych środków dydaktycznych.
- Dostosowanie form, metod, zasad i organizacji pracy.
- Dostosowanie sposobu sprawdzania i oceniania wiedzy (formy, metody sprawdzania, kryteria oceniania).

Pomoc Psychologiczno-pedagogiczna

- jest udzielana w przedszkolu, szkole i placówce. Polega na wspieraniu rodziców i nauczycieli w rozwiązywaniu problemów wychowawczych i dydaktycznych oraz rozwijaniu ich umiejętności wychowawczych w celu zwiększenia efektywności pomocy udzielanej uczniom.

Kształcenie integracyjne - to organizacja wspólnego kształcenia dzieci i młodzieży zdrowych z dziećmi i młodzieżą z niepełnosprawnościami.

Klasa integracyjna - to specjalny rodzaj klasy w szkole, która stawia sobie za cel dostosowanie procesu nauczania do indywidualnych potrzeb uczniów. Różni się od tradycyjnej klasy nie tylko liczbą uczniów, ale także strukturą.

Nauczyciel współorganizujący

nauczanie - to nauczyciel, który wspiera i współorganizuje proces kształcenia specjalnego. Często używa się określenia „nauczyciel wspomagający”, jednak jest to nazwa nieobecna w prawie

oświatowym i używana niepoprawnie. W oddziałach integracyjnych, taki nauczyciel jest określany jako „nauczyciel współorganizujący kształcenie integracyjne”, a w oddziałach ogólnodostępnych jako „nauczyciel współorganizujący kształcenie specjalne”.

Segregacja - system, który oddziela różne grupy od siebie, albo poprzez fizyczne podziały, albo za pomocą nacisków społecznych i praw.

Diagnoza funkcjonalna - jest określeniem poziomu funkcjonowania dziecka w różnych obszarach i sferach jego rozwoju.

ADHD - zaburzenie charakteryzujące się nieadekwatnymi do wieku rozwojowego deficytami uwagi, zmienną impulsywnością i nadpobudliwością ruchową, które nie ustępują przez ponad sześć miesięcy, a ich nasilenie powoduje znaczne trudności w funkcjonowaniu w najważniejszych obszarach życia.

ADD - jest zaburzeniem charakteryzującym się trudnościami z utrzymaniem koncentracji uwagi i skupieniem się przez dłuższy czas.

FAS - alkoholowy zespół płodowy, zaburzenie rozwojowe, które powstaje w wyniku narażenia płodu na toksyczny wpływ alkoholu spożywanego przez kobietę w ciąży.

Uczeń zdolny - wykazuje ponadprzeciętny poziom rozwoju psychofizycznego, połączonego z ciekawością poznawczą i wysokim poziomem motywacji, przejawiającym się w samodzielnym i konsekwentnym poszukiwaniu odpowiedzi na stawiane przez siebie

pytania. Charakteryzuje go wysoki poziom uzdolnień specjalnych (np. muzycznych, plastycznych, wychowawczych, sportowych, językowych, matematycznych). Charakteryzuje go wysoka oryginalność i twórczość w działaniu, ciekawość poznawcza.

Niedostosowanie społeczne - są to formy zachowań, niezgodne ze społecznymi wyznacznikami. Zachowania te wpływają negatywnie na funkcjonowanie samej osoby w wielu sferach jej życia, jednocześnie mają negatywny wpływ na otoczenie tej osoby.

Dyslalia - zaburzenia w tworzeniu wyrazów, wynikające z nieprawidłowo zbudowanych narządów mowy.

Alalia - zaburzenie mowy, którego podłożem jest uszkodzona struktura kory mózgowej.

Jąkanie - powtarzanie lub przedłużanie sylab, słów, które nasila się w sytuacjach stresowych.

ORM (opóźniony rozwój mowy) - umiejętność mowy nie rozwija się u dziecka zgodnie ze swoim wiekiem, zaburzenie obejmuje: trudności w tworzeniu zdań, brak płynności mowy.

Afazja rozwojowa - to zaburzenia rozwoju mowy i języka, które utrudniają dzieciom z nabywanie mowy mimo prawidłowego fizycznego słuchu i – co najmniej – normy intelektualnej.

Zaburzenia integracji sensorycznej (SI) - występują, gdy układ nerwowy nieprawidłowo przetwarza informacje odbierane z narządów zmysłów zewnętrznych oraz wewnętrznych.

Problemy mogą dotyczyć bodźców czuciowych (zarówno dotyk jak i czucie głębokie), wzrokowych, słuchowych, smakowych lub węchowych.

Wysokofunkcjonujący autyzm - to zaburzenie całościowe, odmienny od typowego sposób rozwoju człowieka, objawiający się różnicami w sposobie komunikacji, nawiązywania relacji, wyrażania emocji, uczenia się oraz różnorodnym schematem zachowania.

Zespół Aspergera (ZA) - jedno z całościowych zaburzeń rozwoju, które obserwuje się u dzieci od wczesnego dzieciństwa, obejmujące trudności w 3 obszarach: relacji z innymi ludźmi, komunikacji, wyobraźni wpływającej na sztywność myślenia i zachowania.

Autyzm wczesnodziecięcy - spektrum zaburzeń neurobiologicznych, które wpływają na rozwój społeczny, komunikacyjny i behawioralny dzieci, które mogą wykazywać trudności w nawiązywaniu kontaktu wzrokowego, zaburzenia mowy oraz powtarzalne zachowania.

Mutyzm wybiórczy - zaburzenie lękowe, które polega na wybiórczości mówienia. Zwykle diagnozowany u dzieci, ale może dotyczyć także młodzieży i dorosłych. Najczęściej rozpoczyna się między drugim, a piątym rokiem życia i powinno być diagnozowane już po miesiącu milczenia w danym miejscu.

Dysleksja rozwojowa - wynika z zakłóceń pracy ośrodkowego układu nerwowego, np. z zaburzeń analizy

i syntezy wzrokowej, czy zaburzeń orientacji przestrzennej. Przyczyn dysleksji może być wiele, dlatego wyróżnia się wiele jej rodzajów.

Dyskalkulia - należy do grupy tzw. specyficznych trudności w uczeniu się. Termin ten pochodzi z języka łacińskiego i w dosłownym tłumaczeniu oznacza trudności w liczeniu, zaburzenia zdolności matematycznych, dotyczą funkcjonowania części mózgu odpowiedzialne za umiejętności matematyczne.

Dysortografia - trudności w przestrzeganiu zasad ortografii, pomimo znajomości jej zasady. Trudności te powstają najprawdopodobniej na skutek mikrouszkodzeń układu nerwowego.

Dysgrafia - częściowa lub całkowita utrata zdolności pisanie poprawnego pod względem graficznym. Pismo osoby z dysgrafią jest nieczytelne.

Niepełnosprawność intelektualna - obniżenie możliwości intelektualnych, niski iloraz inteligencji (poniżej 70 w skali Wechslera) oraz ograniczona możliwość przystosowania społecznego. Osoby te mają problemy w funkcjonowaniu poznawczym, emocjonalnym oraz adaptacyjnym. W zależności od deficytów rozwojowych, wyróżnia się cztery stopnie niepełnosprawności intelektualnej: głęboki, znaczny, umiarkowany i lekki.

2. Edukacja włączająca w polskiej oświacie

Chcąc zrozumieć ideę edukacji włączającej, należy przyjrzeć się nie tylko rysowi historycznemu tej idei, ale przede wszystkim danym statystycznym, które jasno pokazują, że edukacja włączająca jest niezaprzeczalnym faktem. Prawie 70% dzieci/uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi zdobywa wiedzę w przedszkolach/szkółach ogólnodostępnych lub systemie integracyjnym. W placówkach edukacyjnych. Ponad 30% dzieci i uczniów doświadcza różnych trudności, a około 10% doświadcza trudności natury psychicznej.

Prace nad zmianami w zakresie edukacji włączającej, trwają od lat, zarówno w Polsce, jak i na całym świecie. Edukacja włączająca w polskim systemie oświaty to konsekwencja, obowiązujących we wszystkich państwach członkowskich Unii Europejskiej, regulacji prawnych. Kontekst prawny rozwoju edukacji inkluzyjnej można już datować od ustanowienia:

- Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka (1948),
- Konwencji przeciwko Dyskryminacji w Edukacji (1960),
- Światowego Programu Działań na rzecz Osób Niepełnosprawnych (1982) – przyjętego na mocy rezolucji Zgromadzenia Ogólnego ONZ,
- Konwencji o Prawach Dziecka (1989) – inicjatorem prac nad Konwencją była Polska,

- „Deklaracji z Salamanki w sprawie Zasad, Polityki i Praktyki w zakresie Specjalnych Potrzeb Edukacyjnych oraz Wytycznych do Działań (1994)”,
- Karty Luksemburskiej (1996) – dokumentu odrzucającego możliwość kształcenia osób niepełnosprawnych w formach segregacyjnych,
- „Deklaracji Madryckiej” (2002) – uchwalonej podczas Europejskiego Kongresu na Rzecz Osób Niepełnosprawnych,”
- Konwencji Praw Osób Niepełnosprawnych (2006).

W dokumencie UNESCO z roku 2009, zatytułowanym „Wytyczne określające kierunek polityki włączającej w dziedzinie edukacji” określony został kontekst prawny, który odegrał znaczącą rolę w rozwoju edukacji inkluzyjnej w Polsce, jak i całej Europie. Każdego roku w Polsce coraz większa liczba dzieci potrzebuje wsparcia w procesie edukacji, a to wiąże się z koniecznością podjęcia konkretnych działań, które pozwolą każdemu dziecku/uczniowi na korzystanie z wysokiej jakości systemu edukacji. Już w latach 2017-2021 Ministerstwo Edukacji i Nauki zapoczątkowało prace, które stały się załącznikiem kompleksowych rozwiązań. Rozwiązań, które mają na celu poprawę jakości edukacji włączającej, edukacji wysokiej jakości dla wszystkich. Warto jednak przypomnieć, że w polskiej wersji

„Deklaracji z Salamanki w sprawie Zasad, Polityki i Praktyki w zakresie Specjalnych Potrzeb oraz wytycznych do działań” można przeczytać: [...] „zwykłe szkoły o tak otwartej orientacji są najskuteczniejszym środkiem zwalczania dyskryminacji, tworzenia przyjaznych społeczności, budowania otwartego społeczeństwa oraz wprowadzania w życie edukacji dla wszystkich. Co więcej, zapewniają one odpowiednie wykształcenie większości dzieci oraz poprawiają skuteczność, a także efektywność kosztową całego systemu oświaty”.

Pierwsze rozporządzenia MEN dla takiego typu kształcenia pojawiły się w latach 1991 i 1993. Umożliwiły one pobieranie nauki we wszystkich typach szkół dzieciom i młodzieży niepełnosprawnej i niedostosowanej społecznie, zgodnie z indywidualnymi potrzebami rozwojowymi i edukacyjnymi oraz predyspozycjami. Następnymi działaniami było przyjęcie w 2010 r. pakietu rozporządzeń opisujących całościowe zmiany w kształceniu uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi oraz organizację i udzielanie im pomocy psychologiczno-pedagogicznej. Momentem przełomowym dla edukacji włączającej było ratyfikowanie przez Polskę w 2012 roku Konwencji o Prawach Osób Niepełnosprawnych. Konwencja nałożyła na Polskę obowiązek wdrażania i monitorowania jej postanowień we wszystkich obszarach życia społecznego. W jaki sposób rząd i ministerstwo chcą wspierać system edukacyjny w przygotowaniu do pełnej inkluzji? Między innymi poprzez zwiększenie liczby

specjalistów w szkołach i ich dostępności oraz utworzenie w każdym z powiatów Specjalistycznych Centrów Wspierających Edukację Włączającą (SCWEW). Główną ideą działania SCWEW ma być szeroko rozumiane wsparcie nauczycieli placówek ogólnodostępnych w zakresie pracy z grupą zróżnicowaną.

Najważniejsze przepisy prawa dotyczące edukacji włączającej znajdują się w art. 1 pkt. 5, 6, 7 i art. 127 ust. 1, 3 i 4 Ustawy z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe (Dz. U. z 2018 r., poz. 996, poz. 1000, poz. 1290, poz. 1669 i poz. 2245). Zgodnie z art. 1 ww. Ustawy Prawo oświatowe system oświaty zapewnia:

- „dostosowanie treści, metod i organizacji nauczania do możliwości psychofizycznych uczniów, a także możliwość korzystania z pomocy psychologiczno- -pedagogicznej i specjalnych form pracy dydaktycznej;
- możliwość pobierania nauki we wszystkich typach szkół przez dzieci i młodzież niepełnosprawną, niedostosowaną społecznie i zagrożoną niedostosowaniem społecznym, zgodnie z indywidualnymi potrzebami rozwojowymi i edukacyjnymi oraz predyspozycjami;
- opiekę nad uczniami niepełnosprawnymi przez umożliwianie realizowania zindywidualizowanego procesu kształcenia, form i programów nauczania oraz zajęć rewalidacyjnych”.

Przepisy prawa w odniesieniu do edukacji włączającej gwarantują uczniom niepełnosprawnym, niedostosowanym społecznie i zagrożonym niedostosowaniem społecznym możliwość kształcenia we wszystkich dostępnych typach szkół, a także indywidualizację form, metod pracy, indywidualizację programów nauczania oraz dobór właściwych zajęć rewalidacyjnych.

Art. 127 Ustawy Prawo oświatowe mówi, że:

- „kształceniem specjalnym obejmuje się dzieci i młodzież niepełnosprawne, niedostosowane społecznie i zagrożone niedostosowaniem społecznym, wymagające stosowania specjalnej organizacji nauki i metod pracy;
- kształcenie to może być prowadzone w formie nauki odpowiednio w przedszkolach i szkołach ogólnodostępnych, przedszkolach, oddziałach przedszkolnych w szkołach podstawowych i szkołach lub oddziałach integracyjnych, przedszkolach i szkołach lub oddziałach specjalnych, innych formach wychowania przedszkolnego i ośrodkach (młodzieżowych ośrodkach wychowawczych, młodzieżowych ośrodkach socjoterapii, specjalnych ośrodkach szkolno-wychowawczych oraz specjalnych ośrodkach wychowawczych i ośrodkach rewalidacyjno-wychowawczych);
- uczniowi objętemu kształceniem specjalnym dostosowuje się

odpowiednio program wychowania przedszkolnego i program nauczania do indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych ucznia. Dostosowanie następuje na podstawie opracowanego dla ucznia indywidualnego programu edukacyjno-terapeutycznego uwzględniającego zalecenia zawarte w orzeczeniu o potrzebie kształcenia specjalnego, wydawanego przez publiczną poradnię psychologiczno-pedagogiczną, w tym specjalistyczną;

- w zależności od rodzaju niepełnosprawności, w tym stopnia niepełnosprawności intelektualnej, dzieciom i młodzieży posiadającym orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego organizuje się kształcenie i wychowanie, które stosownie do potrzeb umożliwia naukę w dostępnym dla nich zakresie, usprawnianie zaburzonych funkcji, rewalidację i resocjalizację oraz zapewnia specjalistyczną pomoc i opiekę”.

Szczególną uwagę zwrócić powinni nauczyciele na przepisy ujęte w rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej

przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej (Dz. U. z 2017 r., poz. 356). Często w swojej codziennej pracy powołują się na obowiązki realizowania podstawy programowej.

Dlatego niezmiennie istotna jest treść części ogólnej ww. podstawy programowej, a mianowicie:

- „szkoła oraz poszczególni **nauczyciele podejmują działania mające na celu zindywidualizowane wspomaganie rozwoju każdego ucznia**, stosownie do jego potrzeb i możliwości;
- **uczniom z niepełnosprawnością**, w tym uczniom z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim, **nauczanie dostosowuje się do ich możliwości psychofizycznych oraz tempa uczenia się**;
- **wybór form indywidualizacji nauczania powinien wynikać**

z rozpoznania potencjału każdego ucznia. Jeśli nauczyciel pozwoli uczniowi na osiągnięcie sukcesu na miarę jego możliwości, wówczas ma on szansę na rozwój ogólny i edukacyjny;

- nauczyciel powinien tak **dobierać zadania**, aby z jednej strony **nie przerastały one możliwości ucznia**, a z drugiej **nie powodowały obniżenia motywacji** do radzenia sobie z wyzwaniami”.

Należy podkreślić, iż Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej, Konwencja o Prawach Dziecka ONZ, Konwencja o Prawach Osób Niepełnosprawnych oraz ustawa Prawo oświatowe, gwarantują wszystkim dzieciom/uczniom równe prawo do włączenia społecznego. Rolą nauczyciela jest umożliwienie każdemu dziecku szansy na rozwój oraz edukację, z uwzględnieniem jego osobistych potrzeb, możliwości, predyspozycji, zainteresowań i uzdolnień.

3. Wyzwania dla nauczycieli i specjalistów w szkole podstawowej, ogólnodostępnej

Efektywne zarządzanie zróżnicowanym zespołem to ogromne wyzwanie dla nauczycieli, którzy muszą z jednej strony radzić sobie z różnorodnymi zachowaniami, trudnościami uczniów, utrzymaniem dyscypliny, zaś z drugiej starać się stworzyć pozytywne i sprzyjające nauce środowisko. Lista wymagań stawianych nauczycielom jest długa: muszą skutecznie reagować na zachowania trudne, umiejętnie rozwiązywać konflikty, a przede wszystkim starać się utrzymywać równowagę między wymaganiami edukacyjnymi, a zróżnicowanymi potrzebami uczniów. Są wśród nich uczniowie ze SPE, uczniowie z zaburzeniami psychicznymi, uczniowie zdolni, wzrokowcy i słuchowcy. Różnice między uczniami bez względu na to jak są uciążliwe dla ogólnego systemu kształcenia, nie powinny być zawsze postrzegane jako potencjalny problem, ale jako potencjał.

Praca ze zróżnicowaną klasą wymaga indywidualnego podejścia, odpowiednich metod nauczania oraz dostosowania wymagań edukacyjnych. Dlatego tak ważna jest współpraca ze wszystkimi specjalistami pracującymi w szkole. Warto w tym miejscu

przypomnieć, iż przepisy „Rozporządzenia w sprawie zasad organizacji i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach” nakładają obowiązek zatrudniania nauczycieli specjalistów, zarówno w placówkach publicznych, jak i niepublicznych, na każdym etapie edukacyjnym. Do nauczycieli specjalistów zaliczamy: pedagoga, psychologa, pedagogów specjalnych, logopedę, terapeutów, którzy mają szczegółowy zakres obowiązków, wskazany w „Rozporządzeniu w sprawie zasad organizacji i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach”. Najważniejszym jednak zadaniem wszystkich specjalistów jest udzielenie uczniowi pomocy psychologicznej, pedagogicznej, terapeutycznej, która uwzględnia jego indywidualne potrzeby oraz zapewnia wsparcie.

W niniejszym rozdziale przez „nauczycieli” należy rozumieć zarówno nauczycieli przedmiotów, jak i innych nauczycieli, specjalistów, terapeutów, pracujących w szkole.

3.1 Zróżnicowana klasa

Zróżnicowana grupa, zespół klasowy to zespół, w którym spotykają się uczniowie o zróżnicowanych potrzebach edukacyjnych. Każdy z nich ma swoje mocne strony, posiada pewne umiejętności, zainteresowania, ale są też obszary wymagające wsparcia, które trzeba usprawniać, a to z kolei wymaga indywidualnego i spersonalizowanego podejścia. Pracując z grupą zróżnicowaną nauczyciel musi posiadać wiedzę o okresach rozwojowych, które określają, jakie umiejętności powinien posiadać uczeń w określonym wieku. Warto jednak zwrócić uwagę na fakt, że wiek metrykalny może różnić się znacząco od wieku biologicznego dziecka, ucznia. Jak wiemy, nie wszystkie dzieci rozwijają się prawidłowo, harmonijnie i w równym tempie. Jeżeli na poprzednich etapach edukacji uczeń został odpowiednio „zaopiekowany”, to istnieje duża szansa, że trudności nie będą się pogłębiać, a wręcz będą przez ucznia pokonywane w jego własnym tempie, podobnie jak przyswajanie nowych wiadomości i umiejętności. Wczesne zwrócenie przez nauczyciela uwagi na problemy rozwojowe uczniów, daje szanse na podjęcie stosownych działań, które w konsekwencji przyniosą dobre rezultaty. Do zróżnicowanej grupy zaliczamy każdego ucznia, który ma swoje własne potrzeby, zdolności, pasje. Zróżnicowana grupa obejmuje uczniów, którzy posiadają orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego, ale także tych, którzy mają trudności w realizacji wymagań programowych, a trudności te

wynikają ze specyfiki ich funkcjonowania poznawczego i językowego, zdrowotnego oraz ograniczeń środowiskowych.

Ważne jest, aby z góry nie określać nietypowych zachowań czy reakcji uczniów jako zaburzenia rozwojowe, gdyż często są one wynikiem różnego rodzaju czynników, bodźców emocjonalnych, efektem przeżywanych aktualnie wydarzeń w rodzinie.

Zaburzenia rozwojowe dzielimy na te o charakterze całościowym, które obejmują zarówno sferę psychiczną dziecka, a także koordynację czy motorykę (zalicza się tu autyzm wczesnodziecięcy, zespół Aspergera, zespół Retta i dziecięce zaburzenia dezintegracyjne - zespół Hallera) oraz na zaburzenia częściowe, które dotyczą określonego aspektu, jak chociażby problemy z mową, motoryką czy emocjami.

Tu warto kilka słów wspomnieć o diagnostyce całościowych zaburzeń rozwoju, a co z tym się wiąże o Międzynarodowej Klasyfikacji Chorób. W Polsce nadal jeszcze obowiązuje klasyfikacja ICD – 10, w której wyróżniamy: autyzm dziecięcy, autyzm atypowy, zespół Retta, inne dziecięce zaburzenia dezintegracyjne, zaburzenie hiperkinetyczne z towarzyszącym upośledzeniem umysłowym i ruchami stereotypowymi, zespół Aspergera, inne całościowe zaburzenia rozwojowe, całościowe zaburzenia rozwojowe, nieokreślone. Od stycznia 2022 r.

na świecie obowiązuje nowa edycja Międzynarodowej Klasyfikacji Chorób ICD-11.

Polska ma czas do 2026 roku na wprowadzenie nowej klasyfikacji. W ICD-11, w rozdziale 6 „Zaburzenia psychiczne, zachowania i neurorozwojowe”, wyróżnia się 7 grup zaburzeń:

- zaburzenia rozwoju intelektualnego, rozwojowe zaburzenia mowy i języka,
- ASD - zaburzenia ze spektrum autyzmu / zaburzenia autystyczne, w tym Zespół Aspergera,
- rozwojowe zaburzenia uczenia się,
- rozwojowe zaburzenia koordynacji ruchowej,
- zaburzenia z deficytem uwagi i nadaktywnością /przede wszystkim ADHD (inaczej zespół nadpobudliwości psychoruchowej z deficytem uwagi, zespół hiperkinetyczny z deficytem uwagi lub zaburzenia hiperkinetyczne);
- stereotypie ruchowe.

Jak zatem widać w klasyfikacji ICD-11 nie wyodrębnia się już zaburzeń,

takich jak autyzm atypowy, autyzm dziecięcy, zespół Aspergera, zespół Retta. Pojęcie „autyzmu” znika, a w to miejsce pojawia się „spektrum autyzmu”. Dodatkowo z ICD-11 zniknęło pojęcie ADHD (zaburzenia z deficytem uwagi i nadpobudliwością). Polskie tłumaczenie ICD-11 jest już gotowe, ale nie jest jeszcze dostępne. W związku z tym musimy pamiętać, że wersja ICD-10 jest obowiązującą w języku polskim, czyli również w systemie orzecznictwa. Nieharmonijny rozwój ucznia lub zauważone przez nauczyciela trudności powinny być sygnałem ostrzegawczym dla rodziców, ale z własnych doświadczeń wiem, że bardzo często to właśnie nauczyciel, jako pierwszy dostrzega niepokojące sygnały, obserwując dziecko podczas zajęć. Jego rolą jest również szczerza rozmowa z rodzicem na temat możliwych trudności i zachęcanie ich do pogłębionej diagnozy u specjalisty. Jak się okazuje to właśnie te szczegółowe obserwacje, a co za tym idzie wnikliwa analiza, stanowią nieocenioną pomoc w diagnozowaniu nieprawidłowości rozwojowych, a także problemów, na które należy zwrócić szczególną uwagę.

3.2 Trudności i deficyty u uczniów w zróżnicowanej klasie

Okres dojrzewania, rozpoczynający się w okolicach 11 roku życia to rewolucja w życiu młodego człowieka, często określany w literaturze fachowej jako jeden z najtrudniejszych kryzysów rozwojowych. Sytuacje wymagające od nauczyciela szczególnej uwagi w tym okresie to: izolacja ucznia, unikanie kontaktów z rówieśnikami, zachowanie i sposób

reakcji jest nieadekwatny do sytuacji (smutek, złość, irytacja, rozdrażnienie, impulsywność, agresja, przemoc, zachowania autoagresywne), brak umiejętności przyjmowania pochwał, niska samoocena, zmiana rytmu dobowego (zmęczenie, bezsenność), zmiana nawyków żywieniowych. O ile w wieku nastoletnim eksperymentowanie z dietami, eliminacja

składników żywieniowych to zachowania rozwojowe, to kompulsywne jedzenie lub głodzenie się powinno zawsze budzić niepokój.

W tej części przedstawione zostaną deficyty i trudności u dzieci, z którymi najczęściej spotykają się nauczyciele klas IV-VIII. Definicje poszczególnych zaburzeń i deficytów przedstawiono w słowniczku, w tym miejscu znajdziecie Państwo, krótką charakterystykę zaburzeń rozwojowych najczęściej spotykanych w zróżnicowanej klasie, a także najważniejsze wskazówki do pracy.

Wraz ze zmianą etapu kształcenia zmieniają się problemy uczniów. W przypadku uczniów klas IV-VIII szkół podstawowych do najczęstszych należą:

- specyficzne trudności w uczeniu się,
- ADHD – zespół nadpobudliwości psychoruchowej,
- zespół Aspergera,
- zaburzenia i choroby psychiczne,
- niedostosowanie społeczne.

Specyficzne trudności w uczeniu się czytania i pisania najczęściej kojarzą się nam z okresem edukacji szkolnej. Wśród nich wyróżniamy **dysleksję, dysgrafię, dysortografię, dyskalkulię**. Nauczyciel, który zauważy trudności i problemy ucznia, powinien jak najszybciej podjąć działania stymulujące i wspomagające rozwój. Działania, które pozytywnie wpływają na uczniów to przede wszystkim metody aktywizujące, które są niezmiernie atrakcyjnymi. Ważne jest, by skupiać się na mocnych stronach ucznia,

integrować grupę rówieśniczą. Ogromna rola spoczywa na dorosłych, którzy powinni wykazać się cierpliwością i pełną akceptacją.

Dysleksja to zaburzenie związane z trudnościami w czytaniu i pisaniu, których przyczyna leży w funkcjonowaniu układu nerwowego. Diagnozę przeprowadza się zazwyczaj w szkole podstawowej. Kiedyś diagnoza przeprowadzana była u dzieci powyżej czwartej klasy, dziś, przy wyraźnych trudnościach, wcześniej. Dysleksja to zaburzenie, które występuje przez całe życie. Kłopoty uczniów z dysleksją w klasach IV-VIII nie ograniczają się tylko do języka polskiego. Na wszystkich przedmiotach mogą występować trudności ze zrozumieniem poleceń nauczyciela czy też wolne tempo uczenia. Dodatkowo słaba koordynacja wzrokowo-ruchowa wpływa na obniżoną sprawność ruchową, nieudolność w grach zespołowych. Na matematyce mogą pojawić się zakłócenia orientacji i wyobraźni przestrzennej, mylenie cyfr, trudności w rozumieniu pojęć geometrycznych (np. równoległy, prostopadły), kłopoty z opanowaniem tabliczki mnożenia (dyskalkulia). Na geografii uczeń ma trudności w odczytywaniu mapy, czy też zapamiętaniem kierunków. Dysleksji często towarzyszą zaburzenia emocjonalne, które najczęściej mają charakter wtórny, są skutkiem wieloletnich niepowodzeń szkolnych. Niestety w szkołach obserwuje się: brak jednolitego systemu oceniania uczniów z dysleksją, niewłaściwe postawy dorosłych wobec uczniów, brak cierpliwości, brak pomocy psychologiczno-pedagogicznej.

Pracując z uczniem z dysleksją w szkole nauczyciele powinni:

- dostosowywać wymagania do możliwości ucznia,
- umożliwić uczniowi rozwijanie jego zainteresowań,
- wydłużyć czas na wykonywanie zadań,
- wykorzystywać jak najwięcej kanałów zmysłowych,
- dawać krótkie, zwięzłe i jasne polecenia,
- w pracy z uczniem opierać się na jego mocnych stronach,
- dać szansę na osiągnięcie sukcesu,
- w sposobie oceniania docenić włożony wysiłek, a nie tylko uzyskany efekt,
- wydłużać limit czasu na pisanie sprawdzianów, zastąpić pisanie ze słuchu pisanie z pamięci,
- zrezygnować z odpytywania przed zespołem klasowym,
- w przypadku dysgrafii umożliwić uczniowi przygotowywanie części prac z pomocą komputera oraz zastąpienie niektórych sprawdzianów pisemnych sprawdzianami ustnymi.

Warto w pracy z uczniami w starszym wieku szkolnym, wykorzystać technologie informacyjno-komunikacyjne (TIK), które oddają możliwość oddziaływania wielozmysłowego. Specyficzną trudnością w uczeniu się, którą dość często obserwujemy u uczniów jest **dyskalkulia**. O dyskalkulii mówimy, gdy dana osoba ma problemy z umiejętnościami arytmetycznymi i liczeniem. Nauka matematyki dla uczniów z dyskalkulią to ogromne wyzwanie. Dla nich proste działania, takie jak dodawanie,

odejmowanie, mnożenie i dzielenie to ogromna trudność.

Na różnym etapie rozwoju objawy dyskalkulii są różne. W przypadku uczniów klas IV-VIII są to:

- liczenie na palcach,
- mylenie symboli matematycznych,
- problemy z prawidłowym zapisywaniem dat,
- unikanie aktywności związanych z liczeniem,
- trudności z matematyką przestrzenną,
- sztywne trzymanie się jednego sposobu rozwiązywania, nawet jeśli inne są prostsze,
- trudności w liczeniu pieniędzy,
- mała pojemność pamięci operacyjnej,
- trudności z szacowaniem wyników działań matematycznych,
- trudności z odczytywaniem liczb wielocyfrowych,
- zamienianie miejscami cyfr w liczbie,
- niemożność opanowania tabliczki mnożenia,

Ogólne zasady pomocy uczniom z dyskalkulią:

- dyskalkulicy są często bardzo dosłowni, więc mów jasno i wyraźnie,
- zachęcaj ucznia do wyrażania opinii, zawsze wyjaśniaj powody danego sposobu postępowania,
- twórz przestrzeń, w której popełnianie pomyłek jest naturalnym składnikiem uczenia się,
- współpracuj z uczniem na jego poziomie inteligencji,

- słuchaj uważnie, analizuj trudności i błędy oraz zwróć uwagę na to, co jest skuteczne,
- przekazuj pozytywną informację zwrotną,
- nie skupiaj się wyłącznie na błędach i niepowodzeniach,
- wyjaśniaj matematyczne słownictwo,
- pozwól korzystać z kalkulatorów,
- pamiętaj, że dyskalkulicy bardzo często wykonują obliczenia w pamięci i nie zawsze zapisują je na kartce.

Kolejne zaburzenie, z którym często spotykamy się w szkole podstawowej to **zaburzenia uwagi i nadpobudliwości psychoruchowej (ADHD)**. Często spotkać możemy opinie, że ADHD nie istnieje; ADHD jest wymysłem. Zespół nadpobudliwości psychoruchowej jest zaburzeniem neurorozwojowym o zróżnicowanej etiologii. Do podstawowych grup objawów w ADHD należą:

- zaburzenia koncentracji uwagi (trudność ze skupieniem się w czasie pracy; bardzo łatwe rozpraszanie; kłopoty z zapamiętaniem przyswajanego materiału, niesłuchanie poleceń),
- impulsywność (brak przewidywania konsekwencji swojego działania; rozpoczynanie zadania bez całkowitego zrozumienia instrukcji; trudności w uczeniu się na podstawie wcześniejszych doświadczeń oraz ogólnych zasad; kłopoty z oczekiwaniem na swoją kolej.,
- nadruchliwość (trudności z wysiedzeniem w ławce przez

całą lekcję; ciągłe wiercenie się; gadatliwość i hałaśliwość).

Główne problemy uczniów z ADHD w szkole to trudność ze skupieniem się na zadaniach oraz problem z utrzymaniem uwagi, nadaktywność, problem ze zorganizowaniem sobie pracy, gubienie lub zapominanie przedmiotów, impulsywność wypowiedzi, co powoduje obniżenie oceny ze sprawowania, trudność z czekaniem na swoją kolej, przerywanie wypowiedzi innych, nadmierny perfekcjonizm.

Wskazówki dla nauczycieli:

- ADHD nie jest synonimem niegrzecznego dziecka,
- trudne zachowanie traktować początkowo jako niepożądane, ale jako niezależne od ucznia,
- wprowadzić system nagród ukierunkowany na całą klasę,
- zastosować odpowiednie strategie radzenia sobie z objawami,
- motywacja i nagradzanie działają najskuteczniej.

Pamiętajmy, że zachowanie ucznia z ADHD nie wynika z chęci zrobienia komuś na złość, arogancji, czy też braku wychowania. Uczeń ten po prostu nie potrafi radzić sobie w sytuacji szkolnej. Różne strategie mogą pomóc uczniowi w radzeniu sobie, jednak nie zlikwidują one problemu. Istotne jest redukcja w trakcie zajęć rozpraszających bodźców, zaś stosowanie krótszych poleceń wzmocni jego motywację i efektywność pracy.

Złożone zadania lepiej jest rozbić na kilka mniejszych. Należy zaakceptować fakt,

że uczeń potrzebuje więcej aktywności i pozwolić mu na nią w sposób kontrolowany. Najważniejszy w pracy z uczniem z ADHD jest język, jakim się posługujemy. Powinien być prosty i jasny, warto też stosować krótkie komunikaty. Ważne jest, by zadbać o poprawne relacje w klasie, gdyż uczniowie z ADHD są często piętnowani lub po prostu ignorowani z uwagi na problemy z dostosowaniem się do reguł panujących w klasie. Warto przeprowadzić w klasie zajęcia o różnorodności i nieneurotypowości.

W ostatnich latach można zaobserwować znaczny wzrost liczby uczniów, u których stwierdza się całościowe **zaburzenia rozwoju ze spektrum autyzmu**. Do tej grupy zaburzeń należy autyzm dziecięcy i zespół Aspergera, a także specyficzne trudności szkolne oraz specyficzne zaburzenia rozwoju funkcji ruchowych. Zaburzenia kontaktów społecznych, porozumiewania się oraz występowania powtarzających się, ograniczonych i stereotypowych wzorców zachowań, zainteresowań i aktywności dotyczą autyzmu dziecięcego i zespołu Aspergera. Uczniowie z ASD to różnorodna grupa, nie ma więc sztywnych ram, schematów postępowania.

Warto wziąć pod uwagę, że u uczniów z ASD często występują:

- przewaga myślenia obrazowego nad werbalnym,
- dobre spostrzeganie wzrokowe i pamięć wzrokowa,
- trudności w przyswajaniu pojęć abstrakcyjnych i abstrakcyjnym myśleniu,

- trudności w generalizacji wiedzy i umiejętności,
- tworzenie specyficznych skojarzeń znaczeniowych,
- dosłowne rozumienie języka,
- trudności w myśleniu przyczynowo - skutkowym,
- przywiązanie do rutyny,
- brak lub mała elastyczność w myśleniu, przewaga pamięci mechanicznej nad znaczeniową,
- przewaga uwagi mimowolnej nad dowolną,
- osłabiona ciekawość poznawcza i motywacja wewnętrzna,
- wybiórcze zainteresowania,
- zaburzenia w odbiorze i integracji bodźców sensorycznych.

Pracując z uczniem ze spektrum zaburzeń autystycznych, należy zapewnić (m.in.):

- stałość i przewidywalność,
- pomoc w orientacji w przestrzeni szkolnej,
- uprzedzanie o zmianach,
- określanie czasu trwania aktywności,
- odpowiednie miejsce w klasie,
- wydzielenie miejsca, w którym uczeń mógłby się zrelaksować,
- przekazywanie najistotniejszych informacji,
- formułowanie poleceń wprost,
- wspieranie w samodzielnej pracy,
- wykorzystanie zainteresowań, wykorzystanie umiejętności i zainteresowań do podniesienia statusu w klasie.

U ucznia ze spektrum autyzmu bardzo ważne jest rozwijanie zachowań pożądaných, dla niego deficytowych.

Zespół Aspergera jest najłagodniejszą formą całościowych zaburzeń rozwoju. Wśród nauczycieli słyszy się często opinie, że uczniów z ZA zrobiło się więcej; że kiedyś tego nie było; że to moda na tłumaczenie złego zachowania lub trudności w nauce. Są to twierdzenia, które nie mają uzasadnienia, a wynikają po prostu z braku wiedzy na temat tej trudności. Trzeba mieć na uwadze też to, że świadomość rodziców jest większa oraz to, że znacznie lepiej funkcjonuje diagnostyka. W procesie nauczania i wychowania ucznia z zespołem Aspergera najważniejsza jest indywidualizacja wymagań i metod pracy, z uwzględnieniem jego mocnych stron. Dobra współpraca szkoły z rodzicami ucznia gwarantuje powodzenie działań wspierających takiego ucznia. Wiele osób z zespołem Aspergera dostaje diagnozę w momencie uwidocznienia się zaburzeń wtórnych lub nasilających się zaburzeń współwystępujących. Dzieje się to często w okresie przejścia z edukacji wczesnoszkolnej do klasy 4 szkoły podstawowej. Najczęściej od pierwszej wizyty u specjalisty do postawienia diagnozy mija nawet do 8 do 10 lat. Późna diagnoza, powoduje nasilenie wystąpienia zaburzeń wtórnych (w tym lękowych i depresyjnych). Zespół Aspergera to zaburzenie pełne sprzeczności i często jest trudne do zaakceptowania, zarówno przez samego ucznia, jak też przez otoczenie.

Poważnym problemem są coraz częstsze wśród uczniów szkoły podstawowej trudności wynikające z **zaburzeń psychicznych**. Ze względu na ich wpływ na możliwości poznawcze, uczniowie z zaburzeniami psychicznymi wymagają szczególnej uwagi. Zarówno w depresji, zaburzeniach odżywiania, jak i uzależnieniach, funkcjonowanie poznawcze ulega znacznemu pogorszeniu.

Najczęstszym zaburzeniem psychicznym występującym u uczniów klas IV-VIII jest depresja, której objawami są: smutek, przygnębienie, wrogie nastawienie, obojętność, rezygnacja z kontaktów towarzyskich, trudności w nauce.

Na co zwrócić szczególną uwagę:

- dzielenie pracy na etapy, zmniejszanie ilości materiału zadawanego do pracy samodzielnej, wydłużenie czasu na wykonywanie zadań,
- zgodę na częstsze zgłaszanie nieprzygotowania do lekcji (koniecznie ustalamy termin zaliczenia),
- w okresach pogorszenia się nastroju nie obciążać klasówkami, kartkówkami,
- unikać „wrywania do odpowiedzi” (warto uprzedzić ucznia na początku lekcji, że będzie o coś zapytany), niezapowiedzianych kartkówek,
- umożliwić przesunięcie terminu sprawdzianu,
- zaoferować pomoc w nadrobianiu zaległości, poprawianiu negatywnych ocen.

Ważny obszar dostosowań obejmuje wsparcie sfery społeczno-emocjonalnej i motywacyjnej. Należy stwarzać uczniom sytuacje umożliwiające osiąganie sukcesów, bazować na ich mocnych stronach, doceniać nie tylko za sam efekt, ale i za wysiłek wkładany w pracę. To wpływa na wzmocnienie poczucia własnej wartości oraz zwiększenia motywacji. Istotne jest wprowadzenie zmian w sytuacjach sprawdzania wiedzy i oceniania. Podczas odpowiedzi ustnych należy wydłużyć czas na udzielenie odpowiedzi i nie należy ucznia ponaglać. Warto zastosować pytania naprowadzające, w miarę możliwości odpytywać na przerwie, nie na forum klasy. Podczas sprawdzianów pisemnych należy zwiększyć limit czasowy na wykonanie zadań lub zmniejszyć liczbę zadań w czasie przewidzianym dla całej klasy. Bardzo przydatne w pracy z uczniami zaburzeniami psychicznymi są oceny opisowe, które wskazują uczniowi, co zrobił poprawnie, a nad czym musi popracować. Warto też oceniać dwutorowo, stawiać dwie oceny: ocenę za wiedzę i ocenę za wysiłek.

Nie powinno się wystawiać zawyżonych ocen, myśląc, że one zadziałają terapeutycznie, ponieważ uczeń doskonale zdaje sobie sprawę, ile umie. Istnieje duże prawdopodobieństwo, że poczuje się z tym źle, że jest oceniany inaczej niż klasa. Dlatego należy proponować uczniowi zadanie, które jest w stanie wykonać, a nie zadanie którego nie wykona.

Kolejną grupą zaburzeń w obrębie zdrowia psychicznego są **zaburzenia**

lękowe, które najczęściej objawiają się trudnościami w relacjach, wycofaniem się, zmniejszoną aktywnością, problemami ze snem. U źródeł wszystkich lęków leży niewystarczające zaspokojenie którejś z podstawowych potrzeb emocjonalnych człowieka, z czego najważniejszą u dzieci jest poczucie bezpieczeństwa emocjonalnego. Bardzo częstym zaburzeniem u uczniów są fobie szkolne, spowodowane najczęściej silnymi przeżyciami na terenie szkoły. Jest ona zaburzeniem lękowym w postaci fobii i należy do fobii społecznych, umieszczona jest w klasyfikacji zaburzeń psychicznych i zaburzeń zachowania.

Fobię szkolną cechuje przede wszystkim odmowa chodzenia do szkoły, choć nie zawsze jest uwarunkowana zaburzeniami lękowymi, gdyż może mieć także charakter zaburzeń buntowniczych. Objawy fobii szkolnej:

- przeżywanie lęku tylko w sytuacji dotyczącej szkoły,
- przeżywanie nasilonego niepokoju przed pójściem do szkoły,
- przeżywanie napadów paniki,
- objawy somatyczne: przyśpieszone bicie sera, brak apetytu, nudności, wymioty, potrzeba oddawania moczu, bóle brzucha.

Kluczową rzeczą w pomocy dziecku z fobią szkolną jest zrozumienie i wsparcie ze strony nauczycieli. To co przejawia się jako lęk przed szkołą, często dotyczy wielu innych problemów, np.: samooceny, zaburzeń neurorozwojowych, przemocy rówieśniczej. Ważne jest zrozumienie, że

zachowanie dziecka nie wynika z lenistwa, a z lęku, który może się nasilać w wyniku izolacji, z niezaspokojonych potrzeb czy też niezrozumienia oczekiwań.

Kolejnym problemem, na który powinni zwrócić uwagę nauczyciele są **zaburzenia odżywiania**: jadłowstręt psychiczny (anoreksja), żarłoczność psychiczna (bulimia) oraz kompulsywne objadanie się, a także wymioty psychogenne. Nauczyciele powinni zwrócić uwagę na:

- izolowanie się ucznia z jedzeniem,
- ograniczanie jedzenia w szkole, wyrzucanie jedzenia,
- częste chodzenie do toalety i długi czas tam spędzony,
- nagła zmiana stylu ubierania się – uczeń zaczyna nosić ubrania o kilka rozmiarów większe,
- nadmierne zaangażowanie w ćwiczenia bądź całkowita rezygnacja z nich,
- widoczne wahania wagi,
- izolacja od grona rówieśników,
- pogorszenie się koncentracji na lekcjach.

Z uwagi na specyfikę zaburzeń odżywiania dzieci i młodzież zmagający się z nimi, mogą przejawiać szereg współwystępujących problemów. Problemy z koncentracją uwagi czy pamięcią, utrudniają uczniom codzienną naukę. Dlatego należy dogłębnie poznać sytuację ucznia, dowiedzieć się, w jaki sposób możemy wspomóc go w wykonywaniu szkolnych obowiązków. W przestrzeni szkolnej często panuje niska świadomość tego, czym są zaburzenia odżywiania,

a tym samym brak jest wiedzy co robić, aby pomóc uczniowi, który zmagają się z tym problemem. Pewne objawy mogą być pomijane, a nawet niezauważalne, czasami bagatelizowane.

Często uczniowie ci nie potrafią odnaleźć się w środowisku, jedzenie jest dla nich powodem do wstydu, a porównywanie się jest elementem, który sprawia, że czują się gorsi, „nie tacy”, jacy powinni być. Zmiany żywieniowe sprawiają, że mózg i organizm nie jest w stanie prawidłowo funkcjonować, a zatem nauka i skupienie się są też zaburzone. Jeśli zauważamy niepokojące sygnały u ucznia, zawsze zawiadamiamy rodzica. Niestety duża grupa nauczycieli nie ma świadomości, czym tak naprawdę są zaburzenia odżywiania. To w dalszym ciągu, stereotypowo, problem dotyczący młodych dziewcząt, które chcą wyglądać ładnie, więc nie jedzą. Jest to postrzegane raczej jako wymysł, a nie zaburzenie psychiczne, które dotyczy nie tylko ciała, ale też innych elementów.

Kolejny problem, na który chcę zwrócić uwagę w tym poradniku to coraz częściej pojawiające się u dzieci i młodzieży zachowania związane z **autoagresją**.

Samookaleczanie jest zazwyczaj ukrywane przed dorosłymi, ale tak naprawdę – jest wołaniem o uwagę i pomoc, jest objawem, nie zaś głównym problemem, z którym zmagają się uczni. Na początku okaleczanie może być eksperymentowaniem, modą,

formą zagłuszenia przykrych stanów. Poprzez zadawanie sobie bólu, mózg

zaczyna wydzielać endorfiny, przez chwilę jest przyjemnie. W ten sposób „niewinne” eksperymenty przeradzają się w uzależnienie.

Co powinien zrobić nauczyciel:

- nie udawaj, że tego nie widzisz, nie bój się skonfrontować z problemem,
- bądź życzliwy, nie krzycz, nie krytykuj,
- nie reaguj gwałtownie, emocjonalnie, wykaż zainteresowanie, empatię i zrozumienie,
- zapewnij profesjonalną opiekę,
- szukaj kontaktu z uczniem,
- rozmawiaj, ale też słuchaj.

W klasie zróżnicowanej możemy spotkać też **ucznia niedostosowanego społecznie**.

W grupie tej może się znaleźć zarówno uczeń mało zdolny, jak i wybitnie uzdolniony, uczeń ze specyficznymi trudnościami w nauce (dysleksja), uczeń zaniedbany wychowawczo, z trudną sytuacją rodzinną czy uczeń z różnego rodzaju deficytami rozwojowymi bądź z niepełnosprawnością.

Ogólna charakterystyka ucznia niedostosowanego społecznie:

- obniżone poczucie własnej wartości;
- niechęć do wystąpień na forum grupy, niepewność;
- problemy z nauką, pamięcią i koncentracją
- często samodzielny, dobrze zorganizowany, sprytny,
- mało cierpliwy;

- zdemoralizowany (używa wulgaryzmów);
- konflikty najczęściej rozwiązuje stosując przemoc fizyczną, psychiczną;
- impulsywny, skłonny do bójek, niszczenia cudzych rzeczy;
- trudno zdobyć jego zaufanie.

Nauczyciela mogą niepokoić następujące zachowania:

- nadpobudliwość albo zahamowanie w kontaktach z dorosłymi i rówieśnikami;
- częste wybuchy złości, lęku, płaczu;
- trudne kontakty z rówieśnikami (unikanie kolegów albo nadmierne uleganie i podporządkowywanie się ich wpływom);
- agresja słowna, fizyczna albo autoagresja;
- skłonność do dokuczania innym, kłamstwa, prowokowania kłótni;
- duża niechęć do szkolnych obowiązków i jawny bunt wobec obowiązujących zasad;
- brak wiary w siebie, niskie poczucie własnej wartości, motywacji do wysiłku;
- nieposłuszeństwo wobec dorosłych;
- wagary.

Uczeń niedostosowany społecznie i zagrożony niedostosowaniem społecznym realizuje podstawę programową kształcenia ogólnego określoną dla poszczególnych typów szkół. Obowiązkiem nauczyciela jest dostosować wymagania edukacyjne do indywidualnych potrzeb psychofizycznych i edukacyjnych ucznia, u którego stwierdzono zaburzenia

i odchylenia rozwojowe lub specyficzne trudności w uczeniu się, uniemożliwiające sprostanie tym wymaganiom, aby uczeń mógł opanować niezbędne minimum podstawy programowej dla określonego etapu edukacyjnego. Jeżeli uczeń posiada orzeczenie, to wskazówki będą zawarte w dokumencie na podstawie przeprowadzonych badań w poradni psychologiczno-pedagogicznej. Jeżeli nie posiadamy takiego dokumentu można skorzystać z wskazówek do pracy z takim właśnie uczniem:

- jedną z najważniejszych rzeczy jest nawiązanie relacji,
- praca na emocjach i uczuciach: umiejętność rozpoznawania i nazywania ich,
- włączenie uczniów niedostosowanych do zajęć z zakresu strategii radzenia sobie ze stresem, treningów zastępowania agresji, treningów umiejętności społecznych,
- ukierunkowanie aktywności ucznia poprzez stworzenie warunków do odkrycia i rozwoju zainteresowań, wzmacnianie poczucia własnej wartości, pozytywnej samooceny, odpowiedzialności za własne działania,
- pomoc w nawiązywaniu pozytywnych kontaktów społecznych z rówieśnikami,
- modyfikowanie wzorów zachowania, wskazywanie alternatywnych i adekwatnych do wymagań konkretnych sytuacji wychowawczych,
- promocja zdrowego stylu życia (profilaktyka uzależnień),
- organizacja przestrzeni pracy dla ucznia, ławka usytuowana w pobliżu nauczyciela, przy ścianie. Na ławce

przedmioty potrzebne do wykonania aktualnego zadania,

- wprowadzanie jasnych, konkretnych zasad dotyczących zachowania wszystkich uczniów klasy – kontrakt zachowania, bez użycia przeczenia,
- polecenia powinno być jednoznaczne i powinno się zawierać w 2-3 słowach, wydawane spokojnym, jednocześnie stanowczym tonem,
- po wykonaniu jednego zadania, podajemy kolejny etap instrukcji, sprawdzamy wykonanie,
- dobrze też jest opracować „kodeks gniewu”, zawierający akceptowalne sposoby wyładowania gniewu.

Dla ucznia ważne jest danie możliwości kontaktu z psychologiem lub pedagogiem szkolnym, czy pedagogiem specjalnym.

Mówiąc o zróżnicowanej klasie nie możemy zapominać o **uczniu zdolnym**. Taki uczeń wykazuje ponadprzeciętny poziom rozwoju psychofizycznego, połączonego z ciekawością poznawczą i wysokim poziomem motywacji, przejawiającym się w samodzielnym i konsekwentnym poszukiwaniu odpowiedzi na stawiane przez siebie oraz innych pytania. Jednocześnie ucznia zdolnego charakteryzuje wysoki poziom uzdolnień specjalnych (np. muzycznych, plastycznych, wychowawczych, sportowych, językowych, matematycznych). Cechuje go wysoka oryginalność i twórczość w działaniu, ciekawość poznawcza. Może charakteryzować go również dostrzeganie cudzych emocji i przeżyć, otwartość na doświadczenie, wrażliwość zmysłowa.

Dobór metod, form i środków dydaktycznych do pracy z uczniem zdolnym stanowi dla nauczyciela duże wyzwanie. Polega na przystosowaniu nauczania, a raczej sposobu uczenia się, do możliwości intelektualnych ucznia. Zwiększamy intensywność jego pracy, poszerzamy zakres wiedzy i umiejętności, stawiając przed nim zadania problemowe. Nauczyciel może podjąć działanie rozwijające uzdolnienia uczniów w systemie klasowo-lekcyjnym, poza systemem klasowo-lekcyjnym a także poza szkołą. Na każdym z tych trzech obszarów powinien on stworzyć odpowiednią atmosferę, sprzyjającą zaspokajaniu zróżnicowanych potrzeb edukacyjnych dziecka, jednocześnie dbając o wszechstronny rozwój nie tylko poznawczy, ale emocjonalno-społeczny. Takie korzystne stworzenie przestrzeni dla ucznia zdolnego wspomaga funkcjonowanie i budowanie relacji w grupie rówieśniczej. Nauczyciel powinien wspierać aktywność, wzmacniać wiarę w zdolności a także pokazać uczniowi, jak radzić sobie z niepowodzeniami. Można przyjąć i zastosować ogólne zasady organizacji w pracy z uczniami zdolnymi:

- utrzymać wysoki poziom stawianych uczniowi wymagań, zapewnić odpowiedni dobór zadań nietypowych, ćwiczeń, doświadczeń, badań, projektów,
- prezentować obszerniejszy materiał lub nawet inny oparty w dużej mierze na samodzielnej pracy ucznia,
- wykorzystać TIK w nauce indywidualnej z odpowiednim doбором treści,

- stawiać uczniowi indywidualne cele, np. udział w projektach międzynarodowych, kursach e-learningowych, konkursach i olimpiadach przedmiotowych,
- ćwiczenia rozwijające krytyczne myślenie, innowacyjne podejście do rozwiązywania problemów,
- zaangażowanie uczniów zdolnych w prowadzenie lekcji, postawienie ich w roli asystentów nauczyciela, liderów grupy,
- opracowanie indywidualnego planu rozwoju dla ucznia zdolnego razem z nim, ustalenie tematyki, form, terminów realizacji programu, prowadzenie okresowej ewaluacji tego programu,
- uczniom zdolnym można przydzielić rolę mentora; tutora uczniom, którzy słabiej sobie radzą z przyswajaniem wiadomości,
- motywowanie, aktywizowanie uczniów przez nauczyciela, ocenianie nie tylko osiągnięć, ale także zaangażowanie, wkładu własnego, współpracę w grupie.

Nieodzownym jest stała współpraca z rodzicami uczniów zdolnych, aby wspierać i wspomagać rodziców w rozwijaniu zdolności ucznia. Rozpoznawanie oraz rozwijanie zdolności uczniów gwarantuje ścisła współpraca i uzupełnianie się w działaniach środowiska rodzinnego, szkolnego i pozaszkolnego. Istotne jest także poświęcanie takim uczniom odpowiedniej ilości czasu oraz zapewnienie wsparcia psychologicznego i pedagogicznego.

3.3 Wskazówki do pracy ze zróżnicowaną grupą

Zróżnicowane potrzeby uczniów wymagają zróżnicowanych przestrzeni uczenia się, tak by odpowiadały na potrzeby każdego ucznia. Uczniowie powinni uczestniczyć w tworzeniu przyjaznej dla siebie przestrzeni edukacyjnej, a niestety perspektywy uczniów są często pomijane. Nauczyciel to bardzo trudny i odpowiedzialny zawód. To nauczyciel jest często pierwszą osobą, która może dostrzec trudności uczniów i zareagować. Najważniejszą kompetencją nauczyciela w pracy z grupą zróżnicowaną jest umiejętność poznania uczniów, ich mocnych stron, trudności, ich sposobów funkcjonowania w klasie. Ważne jest, aby nauczyciel pamiętał, że każdy uczeń jest inny i wymaga indywidualnego podejścia.

Praktyczne wskazówki dla nauczycieli, którzy pracują z grupą zróżnicowaną:

- dopasuj swoje podejście do indywidualnych potrzeb ucznia,
- używaj różnych technik nauczania,
- wspieraj ucznia emocjonalnie i pomagaj mu radzić sobie z trudnościami,
- twórz pozytywną atmosferę w klasie,
- ważne, aby uczeń miał jasno wyznaczone cele do pracy,
- współpracuj z rodzicami, aby lepiej zrozumieć potrzeby i umiejętności ucznia,
- doceniaj sukcesy i pomagaj budować poczucie własnej wartości,
- bądź cierpliwy i wykazuj zrozumienie,
- używaj różnorodnych metod i narzędzi dydaktycznych,

- umożliwiał dziecku dostęp do dodatkowych źródeł wsparcia,
- wykazuj zainteresowanie i aktywnie słuchaj potrzeb dziecka

Nauczyciel powinien dostosować metody i formy pracy z uczniem do jego możliwości, uwarunkowanych dysfunkcjami. Wiąże się to na przykład z następującymi działaniami:

- dostosowaniem sposobu komunikowania się z uczniem;
- zachowaniem właściwego dystansu;
- wydłużeniem czasu pracy;
- zmianą form aktywności;
- dzieleniem materiału nauczania na mniejsze partie; zmniejszeniem liczby zadań do wykonania; zwiększeniem liczby ćwiczeń i powtórzeń materiału;
- częstym odwoływaniem się do konkretnego;
- stosowaniem metody pogłębłości;
- dostosowaniem liczby bodźców związanych z procesem nauczania;
- zastosowaniem dodatkowych środków dydaktycznych i środków technicznych;
- jasnym wyznaczaniem granic i egzekwowaniem ich przestrzegania, utrwalaniem reguł obowiązujących w klasie;
- znajomości i spersonalizowane wykorzystywanie TIK;
- znajomości technik likwidujących i minimalizujących napięcia emocjonalne uczniów;
- rozpoznawanie i niwelowanie zachowań niepożądanych;

- wdrożenie treningu umiejętności społecznych (TUS);
- wdrożenie treningu zastępowania agresji;
- konstruowanie tekstów łatwych do czytania i rozumienia;
- wykorzystywanie podręczników i materiałów ćwiczeniowych z dostosowaniami.

Jednym z najbardziej efektywnych sposobów pracy jest podział na mniejsze grupy, zarówno grupy zróżnicowane, w których znajdują się uczniowie o różnych poziomach umiejętności, jak i grupy homogeniczne, które składają się z uczniów o podobnych potrzebach lub zbliżonym poziomie umiejętności. To pozwala nauczycielowi właściwie dostosować poziom trudności zadań i skupić się na konkretnych potrzebach grupy. Wskazówki do pracy:

- diagnozowanie potrzeb i dostosowań wymagań edukacyjnych – uczniowie przychodzą do szkoły z różnym poziomem wiedzy i umiejętności, a to się przekłada na różne potrzeby,
- stworzenie możliwości do rozwoju pasji i zainteresowań – uczniowie mają różnorodne zainteresowania i pasje,
- rozpoznanie różnorodnych stylów uczenia się i aktywności podczas zajęć,
- uwzględnienie pochodzenia kulturowego i społecznego – do klas uczęszcza sporo dzieci z doświadczeniem migracji i uchodźstwa, którzy nie komunikują się w języku polskim,

wykazują zachowania związane z przebytą traumą, z trudnościami adaptacyjnymi, ponadto dzieci i uczniowie różnych wyznań religijnych, o różnym statusie bytowym i ekonomicznym, z rodzin rozbitych i pełnych,

- znajomość przeżyć i bagaż doświadczeń oraz wrażeń.

Zgodnie z rozporządzeniem MEN z 2019 r. w sprawie szczegółowych warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy w szkołach publicznych, nauczyciel dostosowuje wymagania edukacyjne do indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych ucznia.

Każdy nauczyciel na podstawie analizy dokumentacji ucznia, jego wytworów, analizy sprawdzianów, postępów, ale także na bazie obserwacji i konsultacji z innymi nauczycielami i specjalistami dostosowuje wymagania edukacyjne. Podstawowym celem dostosowania wymagań jest przede wszystkim wyrównanie szans edukacyjnych uczniów oraz zapobieganie wtórnym zaburzeniom sfery emocjonalno-motywacyjnej. Obszary dostosowania obejmują między innymi: warunki procesu edukacyjnego, organizację procesu nauczania, warunki i sposoby sprawdzania poziomu wiedzy i umiejętności. Dostosowania opracowuje się:

- dla ucznia posiadającego orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego – na podstawie tego orzeczenia oraz ustaleń zawartych w indywidualnym

programie edukacyjno-terapeutycznym,

- posiadającego orzeczenie o potrzebie indywidualnego nauczania – na podstawie tego orzeczenia,
- posiadającego opinię poradni psychologiczno-pedagogicznej, w tym poradni specjalistycznej o specyficznych trudnościach w uczeniu się lub inną opinię poradni psychologiczno-pedagogicznej, w tym poradni specjalistycznej, wskazującą na potrzebę takiego dostosowania – na podstawie tej opinii;
- nieposiadającego orzeczenia lub opinii wymienionych w pkt. 1–3, który jest objęty pomocą psychologiczno-pedagogiczną w szkole – na podstawie rozpoznania indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz indywidualnych możliwości psychofizycznych ucznia dokonanego przez nauczycieli i specjalistów;
- posiadającego opinię lekarza o ograniczonych możliwościach wykonywania przez ucznia określonych ćwiczeń fizycznych na zajęciach wychowania fizycznego – na podstawie tej opinii.

Dostosowania powinny dotyczyć głównie form i metod pracy z uczniem, zdecydowanie rzadziej treści nauczania. Nie mogą polegać na zmianie treści nauczania, która powoduje obniżanie wymagań wobec uczniów z normą intelektualną, nie oznaczają pomijania zagadnień zawartych w podstawie programowej, nie mogą prowadzić do zejścia poniżej podstawy programowej,

a zakres wiedzy i umiejętności powinien dać szansę uczniowi na sprostanie wymaganiom kolejnego etapu edukacyjnego. Sposób zorganizowania oraz wygląd przestrzeni szkoły, determinuje zachowania uczniów. Organizacja przestrzeni szkoły powinna odpowiadać potrzebom uczniów w zależności od fazy rozwoju, danego okresu życia. David Mitchell wykładowca College of Education, University of Canterbury, Christchurch, i konsultant do spraw edukacji włączającej w Nowej Zelandii przedstawia wiele strategii nauczania. Jedną z nich jest kooperatywne nauczanie grupy. Nauczanie kooperatywne grupy zakłada, że wszyscy uczniowie, również ci, którzy mają szczególne potrzeby edukacyjne, mogą dać od siebie coś szczególnego. Uczenie kooperatywne nie tylko integruje klasę, ale też pozwala obniżyć poziom lęku przed porażką, który paraliżuje młodych ludzi lub powoduje ich negatywne zachowania. Praca w grupach powinna wręcz wymuszać współpracę, aby każdy jej członek był ważnym ogniwem w końcowym sukcesie. Ocenianie jest jednym z mechanizmów, które umożliwiają nauczycielom dostosowywanie metod pracy do potrzeb i możliwości uczniów. Należy stosować ocenianie spójne z celami edukacyjnymi i przywiązywać dużą wagę do informacji zwrotnej, która powinna być ukierunkowana na pracę ucznia. W trakcie uczenia się uczniowie potrzebują otrzymywać częste informacje zwrotne, które potem mogą wykorzystać do zmiany lub poprawy swojej pracy. To zachęca ich do dalszej pracy i pokonywania trudności, sprzyja budowaniu pewności siebie i wspiera ich rozwój.

3.4 Najważniejsze dokumenty w pracy z grupą zróżnicowaną

W niniejszej publikacji skupię się na dwóch najważniejszych dokumentach, z którymi najczęściej mają do czynienia nauczyciele w pracy z grupą zróżnicowaną, a których opracowanie (z mojego doświadczenia) przysparza najwięcej problemów i trudności. Te dwa dokumenty to: indywidualny program edukacyjno-terapeutyczny (IPET) oraz wielospecjalistyczna ocena poziomu funkcjonowania ucznia (WOPFU). Oba dokumenty to ważne narzędzia i wyzwanie dla nauczycieli. Ich tworzenie jest czasochłonne i wymaga stałego monitorowania, co wiąże się z zaangażowaniem ze strony nauczycieli, jak i specjalistów. Obwieszczenie MEN z dnia 9 lipca 2020 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych, niedostosowanych społecznie i zagrożonych niedostosowaniem społecznym (Dz. U. 2020 poz. 1309), określa elementy, które obligatoryjnie muszą znaleźć się w IPET i WOPFU. Nie ma jednak określonej formy ich opracowania. W tej kwestii placówki regulują to we własnym zakresie.

IPET, czyli indywidualny program edukacyjno-terapeutyczny jest dokumentem, który placówka ma obowiązek przygotować dla każdego dziecka, dla którego wydane zostało orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego. Orzeczenie wystawia

poradnia psychologiczno-pedagogiczna w związku z niepełnosprawnością dziecka, niedostosowaniem społecznym lub zagrożeniem niedostosowania społecznego.

Obowiązek opracowania indywidualnego programu edukacyjno-terapeutycznego dla dziecka z orzeczeniem o potrzebie nauczania specjalnego wynika z art. 127 ust. 3 ustawy z dnia 14 grudnia 2016 r. – Prawo oświatowe (tj. Dz.U. z 2023 r. poz. 900).

Rozporządzenie MEN z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych, niedostosowanych społecznie i zagrożonych niedostosowaniem społecznym, określa szczegółowe zasady i tryb tworzenia tego dokumentu. (tj. Dz.U. z 2020 r. poz. 1309).

IPET tworzy zespół nauczycieli i specjalistów, a pracą zespołu kieruje wyznaczona przez dyrektora placówki osoba, zwykle jest to wychowawca, który koordynuje pracę zespołu.

Zgodnie z rozporządzeniem, przed stworzeniem indywidualnego programu edukacyjno-terapeutycznego, należy opracować wielospecjalistyczną ocenę poziomu funkcjonowania ucznia (WOPFU). Jest to wstępna ocena, która pozwala na zebranie ogólnych wiadomości o dziecku, które są niezbędne do opracowania programu.

Zgodnie z obowiązującymi przepisami oba dokumenty należy sporządzić:

- do dnia 30 września dla dziecka, które rozpoczyna przedszkole, szkołę lub etap edukacyjny,
- w terminie 30 dni od dnia otrzymania przez placówkę orzeczenia, w przypadku, kiedy orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego zostanie wydane w trakcie roku szkolnego lub dla dziecka, które zmienia placówkę w trakcie roku.

Program tworzy się na czas, na jaki wydano orzeczenie, jednak nie dłużej niż na okres trwania etapu edukacyjnego (np.: jeśli orzeczenie wydano na cały okres szkoły podstawowej, IPET przygotowuje się dwukrotnie. Najpierw na okres klas I-III, a następnie na okres klas IV-VIII). Minimum dwa razy w roku zespół przeprowadza wielospecjalistyczną ocenę poziomu funkcjonowania ucznia z uwzględnieniem oceny efektywności programu. Ważne jest, że dokument może być modyfikowany w trakcie roku. Nie tworzymy wówczas nowego dokumentu, a jedynie dokumentujemy wprowadzone zmiany za pomocą załącznika lub aneksu opatrzonego datą wprowadzenia modyfikacji.

Zarówno IPET, jak i WOPFU tworzy zespół wszystkich osób, którzy pracują z danym dzieckiem. Są to nie tylko nauczyciel, ale także psycholog, pedagog szkolny, terapeuta, itd. Jak stanowi rozporządzenie pracą zespołu koordynuje wychowawca, chyba, że dyrektor wyznaczy inną osobę.

Przedszkole/szkoła ma obowiązek poinformować rodziców o planowanym terminie spotkania zespołu, aby umożliwić rodzicowi aktywny udział w tworzeniu dokumentu. Na wniosek dyrektora do pracy zespołu można zaangażować specjalistów z poradni psychologiczno-pedagogicznej, a także na wniosek i za zgodą rodziców, inne osoby współpracujące z dzieckiem.

IPET uwzględnia zalecenia zawarte w orzeczeniu o potrzebie kształcenia specjalnego i zgodnie z rozporządzeniem MEN powinien obejmować:

- zakres i sposób dostosowania programu wychowania przedszkolnego oraz wymagań edukacyjnych do indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych dziecka;
- zintegrowane działania nauczycieli i specjalistów prowadzących zajęcia z uczniem, ukierunkowane na poprawę funkcjonowania ucznia oraz wzmacnianie jego uczestnictwa w życiu przedszkolnym;
- w przypadku ucznia niepełnosprawnego – zajęcia rewalidacyjne;
- w przypadku ucznia niedostosowanego społecznie – działania o charakterze resocjalizacyjnym;
- w przypadku ucznia zagrożonego niedostosowaniem społecznym – działania socjoterapeutyczne;
- formy i okres udzielania uczniowi pomocy psychologiczno-

- pedagogicznej oraz wymiar godzin, w którym będą realizowane;
- działania wspierające rodziców dziecka oraz zakres współdziałania z poradniami psychologiczno-pedagogicznymi;
- zajęcia rewalidacyjne, resocjalizacyjne i socjoterapeutyczne oraz inne zajęcia odpowiednie ze względu na indywidualne potrzeby rozwojowe i edukacyjne oraz możliwości psychofizyczne ucznia;
- zakres współpracy nauczycieli i specjalistów z rodzicami ucznia;
- rodzaj i sposób dostosowania warunków organizacji kształcenia do rodzaju niepełnosprawności ucznia;
- wybrane zajęcia realizowane indywidualnie lub w małej grupie (do 5 uczniów) – w zależności od indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych ucznia.

Warto, aby IPET był przejrzysty, co ułatwi jego wykorzystywanie w codziennej pracy z dzieckiem. Najlepiej zastosować szablon IPET, który zawiera:

- metryczkę: dane dziecka, w tym imię i nazwisko, klasa, data sporządzenia dokumentu, data i numer orzeczenia o potrzebie nauczania specjalnego oraz okres jego obowiązywania, przyczyna, dla której dziecko zostało objęte nauczaniem specjalnym; warto też ująć w tym miejscu istotne informacje o stanie zdrowia, sposoby reakcji na nagłe sytuacje,
- cele edukacyjno-terapeutyczne; główna część IPET (zgodnie

- z wymogami wskazanymi w rozporządzeniu),
- część końcowa: imiona i nazwiska nauczycieli i specjalistów, opracowujących program, ich podpisy, podpisy rodziców z adnotacją, że otrzymali kopię programu.

Dzięki prawidłowo przygotowanemu IPET, każde dziecko ma szansę na optymalny rozwój oraz efektywną naukę, dostosowaną do jego indywidualnych potrzeb i możliwości.

WOPFU to dokument tworzony przed opracowaniem IPET. W takiej ocenie wyszczególnione są obszary funkcjonowania dziecka: sfera poznawcza, emocjonalna, motoryka duża, motoryka mała, kompetencje językowe i komunikacyjne, itp. W każdym z tych obszarów należy wpisać następujące elementy odnoszące się do funkcjonowania dziecka w grupie:

- mocne strony,
- trudności w funkcjonowaniu,
- indywidualne potrzeby edukacyjne i rozwojowe,
- zakres i charakter wsparcia.

Placówki tworzą własny wzór WOPFU, ważne jest, żeby znalazły się w nim elementy określone w rozporządzeniu. Kwestią indywidualną jest poziom szczegółowości opisów, ale zasadne jest zachowanie umiaru. Pamiętajmy, że dokument ma być funkcjonalny. I choć ocena powinna być dość szczegółowa, to jednak dbajmy by była zwięzła i czytelna. Warto stosować

krótkie, konkretne komunikaty: z czym dziecko ma problem, co trzeba doskonalić i w jak sposób to robić. Pamiętajmy, że pisząc o problemach dziecka, jesteśmy zobowiązani podkreślić jego mocne strony, a przy kolejnych ocenach umieścić informację o dokonanych postępach.

Podobnie jak z IPET obowiązkiem nauczyciela jest zapoznanie rodziców z wstępną wielospecjalistyczną oceną. Pamiętajmy, że rodzic ma prawo zakwestionować poszczególne elementy. Pamiętajmy także, że po zapoznaniu rodzic podpisuje ocenę i otrzymuje jej kopię.

4. Podsumowanie

Grupa zróżnicowana to bardzo duże wyzwanie dla nauczyciela, ale wyzwanie, które może dać wiele satysfakcji. Praca z grupą zróżnicowaną wymaga od nauczyciela nie tylko wiedzy i determinacji, ale przede wszystkim kreatywności, cierpliwości, empatii, zdrowego rozsądku i odrobiny szaleństwa. Najważniejsze zasady, którymi powinien kierować się nauczyciel w pracy z grupą zróżnicowaną, to: akceptacja dziecka, wnikliwa obserwacja, aby najpierw widzieć jego mocne strony,

a dopiero potem trudności, stosowanie tych samych reguł, zasad, jakie obowiązują inne dzieci, stawianie realnych wymagań, możliwych do spełnienia, wspieranie nie tylko dziecka, ale także rodziców, stosowanie skutecznych metod działania.

Mam nadzieję, że niniejszy poradnik okaże się wsparciem w Państwa pracy z grupą zróżnicowaną, a przykładowe scenariusze i wzory dokumentów wykorzystacie Państwo w codziennej pracy.

Literatura

1. Bogdanowicz M., Adryjanek A., (2004), Uczeń z dysleksją w szkole. Poradnik nie tylko dla polonistów, Gdynia.
2. Bryńska A., Wolańczyk T. (2010). Dziecko z zaburzeniami tikowymi w szkole i przedszkolu. Informacje dla pedagogów i opiekunów. Warszawa: ORE.
3. Budzińska A., Wójcik M. (2010), Zespół Aspergera. Księga pytań i odpowiedzi, Kraków: Wydawnictwo, Harmonia.
4. Charbick M. (2015). Dziecko z zespołem Aspergera. Warszawa: Wydawnictwo Difin.
5. Chromik-Kovačs J., Banaszczyk I. (2017). Jak pracować z dzieckiem z zespołem Aspergera w domu i szkole: poradnik dla rodziców i nauczycieli. Gdańsk: Wydawnictwo Harmonia Universalis.
6. Cybulska R., Derewlana H., Kacprzak A., Pęczek K. (2017). Uczeń ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w systemie edukacji w świetle nowych przepisów prawa oświatowego. Warszawa: ORE.
7. Dąbrowska A., Szumilas E. (2017). Uczniowie z rodzin migracyjnych w szkole. Warszawa: ORE.
8. Dąbrowska-Kaczorek M, Szewczuk-Bogusławska E., Wasilewska, Gorzelak P., Trzebiatowska I. A. (2015). Jeśli nie zespół Aspergera, to co? Warszawa: Wydawnictwo Fraszka Edukacyjna.
9. Derezińska I., Gajdzik M. (2010). Dziecko z zaburzeniami lękowymi w szkole i przedszkolu. Informacje dla pedagogów i opiekunów. Warszawa: ORE.
10. Firlej M., (2018), Nastoletnia depresja. Poradnik dla rodziców. Warszawa: Materiał opracowany w ramach ogólnopolskiej kampanii społeczno-edukacyjnej Forum Przeciw Depresji.
11. Łaska B. (2019). Prawo oświatowe a edukacja włączająca. Warszawa: ORE.
12. Mitchell D.; przekład Juliusz Okuniewski. (2016). Sprawdzone metody w edukacji specjalnej i włączającej. Strategie nauczania poparte badaniami. Gdańsk: Wydawnictwo Harmonia Universalis.
13. Mucha K. (2018). Przepisy prawa dotyczące planowania, organizacji i prowadzenia pomocy psychologiczno-pedagogicznej. Warszawa: ORE.
14. Namysłowska I. (2010). Dziecko z zaburzeniami psychicznymi w szkole. Informacje dla pedagogów i opiekunów. Warszawa: ORE.
15. Skałbana B. (2018). Dziecko z rodziny migracyjnej w systemie oświaty. Warszawa: ORE.
16. Smak E., Włoch A., Grabiec M. (red.) (2015). Diagnozowanie i terapia uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego.
17. Smyczek A., Dońska-Olszko M. (2016). Edukacja uczniów z niepełnosprawnością intelektualną i sprzężoną. Warszawa: ORE.

18. Srebnicki T., Wolańczyk T. (2010). Dziecko z ADHD w szkole i przedszkolu. Informacje dla pedagogów i opiekunów. Warszawa: ORE.
19. Szczepkowska K. (2019). Współpraca z rodzicami, czyli jak rozmawiać o edukacji włączającej. Warszawa: ORE.
20. Szczepkowska K. (2019). Edukacja włączająca w szkole- szanse i wyzwania. Warszawa: ORE.
21. Turno M. (2010). Dziecko z depresją w szkole i przedszkolu. Informacje dla pedagogów i opiekunów. Warszawa: ORE.
22. Winter M. (2017). Zespół Aspergera: co nauczyciel wiedzieć powinien: poradnik nauczyciela, wychowawcy, pedagoga. Warszawa: Wydawnictwo Fraszka Edukacyjna.

Netografia

Seria „One są wśród nas” dotycząca problematyki dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi wydawana jest przez Ośrodek Rozwoju Edukacji i dostępna jest do pobrania w formacie pdf.

Seria I

- [„Dziecko z padaczką w szkole i przedszkolu”](#)
- [„Dziecko z cukrzycą w szkole i przedszkolu”](#)
- [„Dziecko z hemofilią w szkole i przedszkolu”](#)
- [„Dziecko przewlekłe chore. Psychologiczne aspekty funkcjonowania dziecka w szkole i przedszkolu”](#)
- [„Dziecko z astmą w szkole i przedszkolu”](#)

Seria II

- [„Dziecko z zaburzeniami psychotycznymi w szkole”](#)
- [„Dziecko z depresją w szkole i przedszkolu”](#)
- [„Dziecko z zaburzeniami tikowymi w szkole i przedszkolu”](#)
- [„Dziecko z ADHD w szkole i przedszkolu”](#)
- [„Dziecko z autyzmem i Zespołem Aspergera w szkole i przedszkolu”](#)
- [„Dziecko z zaburzeniami odżywiania w szkole i przedszkolu”](#)
- [„Dziecko z zaburzeniami lękowymi w szkole i przedszkolu”](#)

Seria III

- [„Wybrane zagadnienia diagnozy psychologicznej dzieci i młodzieży w kontekście wielokulturowości oraz wielojęzyczności”](#)
- [Raport merytoryczny Edukacja włączająca – bilans otwarcia 2020](#)
- [Raport statystyczne. Edukacja włączająca w Polsce](#)
- [Uczeń ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w edukacji włączającej](#)
- [Dziecko autystyczne i z zespołem Aspergera w przedszkolu i szkole. Włączanie do grupy rówieśniczej i tworzenie warunków sprzyjających uczeniu się](#)
- [Zróżnicowane potrzeby edukacyjne uczniów z Ukrainy. Jak na nie odpowiadać](#)

Zestawienie aktów prawnych

- Konwencja z dnia 20 listopada 1989 r. o Prawach Dziecka (Dz. U. z 1991 r. Nr 120, poz. 526, z późn. zm.)
- Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych, sporządzona w Nowym Jorku dnia 13 grudnia 2006 r. (Dz. U. z 2012 r. poz. 1169)
- Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 1 sierpnia 1997 r. - Karta Praw Osób Niepełnosprawnych (M.P. Nr 50, poz. 475)
- Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 1 sierpnia 1997 r. - Karta Praw Osób z Autyzmem (M.P. poz. 682)
- Ustawa z dnia 15 czerwca 2012 r. o ratyfikacji Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych, sporządzonej w Nowym Jorku dnia 13 grudnia 2006 r. (Dz. U. poz. 882)
- Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. – Prawo oświatowe (Dz. U. z 2018 r. poz. 996, z późn.zm.)
- Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo oświatowe (Dz. U. z 2017 r., poz. 60, z późn. zm.)
- Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz. U. z 2018 r. poz. 1457, z późn. zm.)
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie zasad organizacji i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach (Dz.U. poz. 1591, z późn. zm.)
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych, niedostosowanych społecznie i zagrożonych niedostosowaniem społecznym (Dz. U. poz. 1578, z późn. zm.)
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 24 sierpnia 2017 r. w sprawie organizowania wczesnego wspomagania rozwoju dzieci (Dz. U. poz. 1635)
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie indywidualnego obowiązkowego rocznego przygotowania przedszkolnego dzieci i indywidualnego nauczania dzieci i młodzieży (Dz. U. poz. 1616)
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 16 sierpnia 2018 r. w sprawie doradztwa zawodowego (Dz.U. 1675)
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 17 marca 2017 r. w sprawie szczegółowej organizacji publicznych szkół i publicznych przedszkoli (Dz. U. poz. 649, z późn. zm.)
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 28 marca 2017 r. w sprawie ramowych planów nauczania dla publicznych szkół (Dz.U. z 2017 r. poz. 703)

- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 7 lutego 2012 r. w sprawie ramowych planów nauczania w szkołach publicznych (Dz. U. poz. 204, z późn. zm.)
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 3 sierpnia 2018 r. w sprawie wykazu zajęć prowadzonych bezpośrednio z uczniami lub wychowankami albo na ich rzecz przez nauczycieli poradni psychologiczno-pedagogicznych oraz nauczycieli: pedagogów, psychologów, logopedów, terapeutów pedagogicznych i doradców zawodowych (Dz. U. poz. 1601)
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 11 sierpnia 2017 r. w sprawie publicznych placówek oświatowo-wychowawczych, młodzieżowych ośrodków wychowawczych, młodzieżowych ośrodków socjoterapii, specjalnych ośrodków szkolno-wychowawczych, specjalnych ośrodków wychowawczych, ośrodków rewalidacyjno-wychowawczych oraz placówek zapewniających opiekę i wychowanie uczniom w okresie pobierania nauki poza miejscem stałego zamieszkania (Dz. U. poz. 1606)
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 1 lutego 2013 r. w sprawie szczegółowych zasad działania publicznych poradni psychologiczno-pedagogicznych, w tym publicznych poradni specjalistycznych (Dz. U. poz. 199, z późn. zm.)
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 7 września 2017 r. w sprawie orzeczeń i opinii wydawanych przez zespoły orzekające działające w publicznych poradniach psychologiczno-pedagogicznych (Dz. U. poz. 1743)
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 24 sierpnia 2017 r. w sprawie organizacji kształcenia oraz warunków i form realizowania specjalnych działań opiekuńczo-wychowawczych w przedszkolach i szkołach specjalnych, zorganizowanych w podmiotach leczniczych i jednostkach pomocy społecznej (Dz. U. poz. 1654)
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 5 września 2017 r. w sprawie szczegółowych zadań wiodących ośrodków koordynacyjno-rehabilitacyjno-opiekuńczych (Dz. U. poz. 1712)
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 kwietnia 2013 r. w sprawie warunków i sposobu organizowania zajęć rewalidacyjno-wychowawczych dla dzieci i młodzieży z upośledzeniem umysłowym w stopniu głębokim (Dz. U. poz. 529)

Scenariusze zajęć

Godzina wychowawcza w klasie VII

TEMAT: Jak nasz wygląd wpływa na postrzeganie nas przez innych?

CELE ZAJĘĆ:

- Wiedza na temat, co wpływa na nasze postrzeganie.
- Odpowiedź na pytania: jak się uchronić przed pochopnym ocenianiem innych; jak szybko można zatrzeć wspomnienie pierwszego wrażenia?
- Zastanowienie się nad rolą ubioru rozumianego jako element komunikacji międzyludzkiej.
- Umiejętność wyrażania własnego zdania.

METODY:

- praktyczna – zapisywanie zauważanych cech;
- oglądowa – obserwacja fotografii;
- słowna – dyskusja.

FORMY:

- zbiorowa,
- grupowa.

ŚRODKI DYDAKTYCZNE:

- fotografie,
- tablica.

PRZEBIEG ZAJĘĆ:

1. Sformułowanie tematu lekcji.
2. Klasa zostaje podzielona na cztery 4-osobowe grupy i każda z nich otrzymuje 1 zdjęcie kobiety, na podstawie którego określi pewne cechy, które ta kobieta może posiadać, np. co lubi, czego nie lubi oraz czym się zajmuje. (duża dowolność). Przedstawiciel każdej z grup dzieli się spostrzeżeniami na temat oglądanej osoby z całą klasą, pokazując przy tym otrzymane uprzednio zdjęcie. Cała klasa próbuje się zastanowić, co wpłynęło na taką, a nie inną ocenę postaci.
3. Sporządzenie schematu:

4. Poruszenie problemu tzw. pierwszego wrażenia; dlaczego mu ulegamy? (dyskusja) Jak szybko zanika tzw. pierwszego wrażenie? (dyskusja) Relacje wygląd – usposobienie; jak się zmieniają na przekroju trwania znajomości; co i kiedy odgrywa większą rolę?
5. Podsumowanie. Czy postrzeganie nas na podstawie pierwszego wejrzenia jest nieuniknione? (dyskusja)

Zajęcia z matematyki w klasie VIII

TEMAT: „Tak, tak, tam w lustrze to niestety ja” – symetria w otaczającym świecie.

CELE ZAJĘĆ:

- Sprawne odnajdowanie osi symetrii w otaczającym świecie.
- Umiejętność definiowania pojęcia symetrii.
- Odnajdywanie osi symetrii w dostrzeganych przedmiotach.
- Znajomość i stosowanie w zadaniach własności symetralnej odcinka.
- Umiejętność współpracy w grupie.

METODY:

- praktyczna (rozwiązywanie zadań, zajęcia warsztatowe z użyciem aparatu i przedmiotów),
- pogładowa (dyskusja itp.),
- oglądowa (prezentacja, film),
- słowna (mini wykład).

FORMY:

- zbiorowa,
- grupowa,
- praca indywidualna.

ŚRODKI DYDAKTYCZNE:

- aparat cyfrowy,
- różne przedmioty umieszczone w klasie lub na zewnątrz,
- monitor interaktywny,
- laptop,

- tablica,
- przyrządy kreślarskie (ołówki, cyrkiel, linijka).

PRZEBIEG ZAJĘĆ:

1. Przywitanie uczestników zajęć lekcyjnych.
2. Określenie celu zajęć, wprowadzenie w tematykę lekcji.
3. Nawiązanie do zdobytej już przez uczniów wiedzy na temat symetrii.
 - Czy dostrzegamy symetrię w otoczeniu wokół nas?
 - Czy przyroda lubi symetrię?
 - Czy potraficie znaleźć wokół siebie przedmioty symetryczne?
 - Czy potraficie znaleźć wokół siebie przedmioty asymetryczne?
4. Zadanie w dwóch grupach – do wykonania kilka zdjęć różnych przedmiotów znajdujących się w klasie. (uczniowie dobrani w kilkusobowe grupy otrzymują do dyspozycji aparat cyfrowy, a ich zadaniem jest poszukać w klasie różnych przedmiotów i zrobić co najmniej tyle zdjęć, ilu uczestników liczy grupa; wcześniej uczniowie zapoznają się z obsługą wybranego sprzętu). Uczniowie wewnątrz grupy wybierają trzy zdjęcia, odwzorowują ich schematyczny obraz w zeszycie i szukają na nich symetrii osiowej. Dodatkowo można omówić symetrię

pozostałych sfotografowanych przedmiotów. Sprawdzenie i omówienie zadania wraz z uczniami.

5. Wprowadzenie pojęcia symetralnej odcinka – mini wykład.
6. Ćwiczenie indywidualne – kreślenie symetralnych odcinka za pomocą ołówka, linijki i cyrkla. Uczniowie kreślą w zeszyte (najlepiej o białych niezakratkowanych stronach) kilka odcinków różnej długości i w różnych

względem siebie położeniu. Zadaniem uczniów będzie konstrukcyjne wykreślenie symetralnych swoich odcinków. Jako pomoc może służyć [film instruktażowy \(YouTube\)](#).

7. Ćwiczenie dodatkowe, dla uczniów chętnych bądź jako element zadania domowego „LUSTRO W LUSTRZE”. Napisz napis „lustro” w lustrzanym odbiciu.
8. Podsumowanie tematyki zajęć.

Zajęcia z chemii w klasie VIII

TEMAT: „Mydlarskie warsztaty”.

Zastosowanie wodorotlenku NaOH do produkcji mydła.

CELE ZAJĘĆ:

- Poznanie procesu produkcji mydła.
- Umiejętność stworzenia mydła sodowego.
- Znajomość właściwości wodorotlenku NaOH.
- Umiejętność obsługi wagi laboratoryjnej, odczytywania temperatury, korzystania z kalkulatora zmydlania.
- Rozwijanie umiejętności współpracy w grupie.

METODY:

- praktyczna,
- pogładowa,
- słowna.

FORMY:

- zbiorowa,
- grupowa,
- indywidualna.

ŚRODKI DYDAKTYCZNE:

- tablica multimedialna.
- prezentacja ppt,
- kalkulator zmydlania,
- odczynniki: oleje (kokosowy, palmowy, rzepakowy), wodorotlenek

sodu, woda destylowana, barwniki i zapachy do mydła,

- sprzęt: kuchenka elektryczna, blender, garnek, waga kuchenna, szpatułki, miski, formy silikonowe, folia spożywcza, termometr.

PRZEBIEG ZAJĘĆ:

- Powitanie, przedstawienie uczestnikom celu zajęć.
- Ustalenie zasad pracy i współpracy.
- Omówienie obowiązujących podczas warsztatów zasad zachowania bezpieczeństwa.
- Obejrzenie [filmu na temat produkcji mydła sodowego \(YouTube\)](#).
- Krótkie przypomnienie wiadomości na temat budowy wodorotlenków - nazwy, wzory sumaryczne i strukturalne.
- Zapoznanie uczestników z kalkulatorem zmydlania.
- Właściwa produkcja mydła.
- Wspólne sprzątanie stanowiska pracy.
- Podsumowanie zajęć: dyskusja.

Indywidualny program edukacyjno-terapeutyczny

Imię i nazwisko dziecka	Data urodzenia	Klasa
Data sporządzenia wielospecjalistycznej oceny funkcjonowania ucznia		

Orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego			
Nr orzeczenia	Data wystawienia orzeczenia	Podmiot wydający orzeczenie	Podstawa wydania orzeczenia
Analiza orzeczenia			
Informacje od rodziców ucznia (korzystanie ze wsparcia specjalistycznego innych instytucji, funkcjonowanie dziecka w domu, inne istotne informacje o dziecku)			
Obserwacje wychowawcy i nauczycieli			
Kurator sądowy			
Informacje medyczne, np. analiza dokumentacji, informacje od lekarzy			
Psycholog			
Pedagog			
Logopeda			
Inni specjaliści			
.....			

Czas realizacji programu	
Zakres dostosowania wymagań edukacyjnych wynikających z programu nauczania do indywidualnych potrzeb rozwojowych, edukacyjnych i możliwości psychofizycznych ucznia	
Zakres dostosowań (dotyczy wszelkich działań prowadzonych w szkole)	
Warunki zewnętrzne (w tym stanowisko pracy)	
Organizacja pracy na zajęciach	
Prace samodzielne	
Egzekwowanie wiedzy. Zasady i kryteria oceniania	
Motywowanie	
Specjalistyczne wyposażenie niezbędne do realizacji wsparcia	
Pomoce dydaktyczne	
Opieka podczas przerw	
Opieka w świetlicy szkolnej	
Dostosowanie diety do potrzeb żywieniowych	
Profilaktyka zdrowia i opieka przedmedyczna	
Uroczystości szkolne	
Wyjścia i wycieczki szkolne	
Sprzęt specjalistyczny i środki dydaktyczne	

Zintegrowane działania rewalidacyjne nauczycieli, terapeutów i innych specjalistów prowadzących zajęcia z uczniem	
Cele terapeutyczne / edukacyjno-rozwojowe	
Ogólne	Szczegółowe (operacyjne)

Zajęcia rewalidacyjne oraz inne zajęcia, odpowiednie ze względu na indywidualne potrzeby rozwojowe i edukacyjne oraz możliwości psychofizyczne ucznia

Ustalenia dotyczące zajęć rewalidacyjnych	Zalecenia zespołu		Ustalenia dyrektora		
	Forma: grupowa/indywidualna	okres udzielania pomocy	Forma grupowa/indywidualna	Okres udzielania pomocy	Wymiar godzin

Formy i okres udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej oraz wymiar godzin, w których poszczególne formy będą realizowane:

Działania wspierające rodziców ucznia oraz zakres współdziałania z poradniami psychologiczno-pedagogicznymi oraz innymi instytucjami działającymi na rzecz rodziny, dzieci i młodzieży

Zakres współpracy nauczycieli, terapeutów i innych specjalistów z rodzicami dzieci w realizacji zadań wynikających z zaleceń zawartych w orzeczeniu o potrzebie kształcenia specjalnego

Miejscowość, data	Podpisy członków Zespołu	Podpisy rodziców

Wielospecjalistyczna ocena poziomu funkcjonowania ucznia	
Imię i nazwisko ucznia	
Klas	
Data urodzenia	
Dane szkoły	
Wychowawca	
Nr orzeczenia	
Rodzaj niepełnosprawności	
Data spotkania	

Diagnozy częściowe	
Źródło informacji	Analiza funkcjonowania
Analiza orzeczenia, opinii	
Informacje medyczne (np. analiza dokumentacji, informacje od lekarzy, diagnoza lekarska)	
Informacje od rodziców ucznia	
Obserwacje wychowawcy i nauczycieli	
Inni specjaliści (logopeda, pedagog, doradca zawodowy, inni)	
Inne źródła	

Ocena funkcjonowania ucznia			
Obszar funkcjonowania	Opis funkcjonowania dziecka w danym obszarze		Indywidualne potrzeby rozwojowe i edukacyjne wynikające z diagnozy ucznia w danym obszarze
	Mocne strony	Słabe strony	
Ogólna sprawność fizyczna ucznia			
Zmysły i integracja sensoryczna			
Komunikowanie się oraz artykulacja			
Osiągnięcia dydaktyczne - sfera poznawcza (osiągnięcia i trudności, pamięć, uwaga, myślenie)			
Funkcjonowanie emocjonalne- sfera emocjonalno-motywacyjna (radzenie sobie z emocjami, motywacja do nauki i pokonywania trudności itp.)			
Funkcjonowanie społeczne- sfera społeczna (kompetencje społeczne, relacje z dorosłymi, relacje z rówieśnikami itp.)			
Samodzielność			
Inne obszary ważne z punktu widzenia funkcjonowania ucznia			
Predyspozycje i zainteresowania			
Szczególne uzdolnienia			
Przyczyny niepowodzeń edukacyjnych lub trudności ucznia			
Stan zdrowia ucznia (w tym przyjmowane leki)			
Dodatkowe informacje i zalecenia			

Zapoznałam/em się z treścią dokumentu

Podpis rodzica	Podpis Koordynatora Zespołu	Podpisy członków Zespołu

Recenzja

Poradnik metodyczno-dydaktyczny dla nauczycieli szkoły podstawowej to trzecia część tzw. Mini poradnika, uwzględniającego pracę z grupą zróżnicowaną na każdym etapie edukacji w polskiej szkole. Autorka trafnie rozpoczyna go słowami Ben'a Moon'a „Różnorodność jest solą życia: pozwoli ci rozwinąć umiejętności, powstrzymać od stagnacji i podtrzyma motywację”, ponieważ w klasach 4-8 to właśnie motywacja ucznia do nauki wydaje się być czynnikiem niezbędnym do osiągnięcia wymiernych efektów. Jest to bowiem okres, w którym dziecko wychodzi spod opieki jednego nauczyciela oraz nauczania mocno zintegrowanego i zostaje powierzone wielu pedagogom, posiadającym różnorakie wymagania. Dodatkowo uczeń ma do czynienia z podziałem na przedmioty, niejednokrotnie trudne do zrozumienia. Wówczas zniechęcenie i spadek poczucia własnej wartości oraz sprawczości może pojawić się dość szybko.

Jest to ponadto moment, w którym uczniowie wchodzi w trudny okres dojrzewania, a jest to jednocześnie czas największych zdolności intelektualnych, ale i największej labilności emocjonalnej, co nie sprzyja zdobywaniu nowych umiejętności. Zauważane już w edukacji wczesnoszkolnej różnice pomiędzy dziećmi przybierają na sile. Niektórzy uczniowie chłoną wiedzę, niejako narzucając tempo jej zdobywania zespołowi klasowemu,

inni ożywają się tylko na niektórych przedmiotach, a jeszcze inni coraz częściej wycofują się z zaangażowania w lekcję, z uwagi na niezrozumienie jej tematyki, powolne tempo pracy, czy sam fakt obserwowania braku akceptacji własnych trudności.

Autorka wskazuje na konieczność odejścia od nauczania jednolitego, jakie jeszcze pamiętamy z okresu własnego uczenia się, jak podkreśla to część ogólna podstawy programowej szkoły podstawowej. Dokument ten głosi, że nauczyciele mają obowiązek zindywidualizowania wspomagania każdego ucznia, dostosowania go do możliwości psychofizycznych, potrzeb, predyspozycji oraz tempa przyswajania przez niego wiedzy. Ponadto metody, formy pracy, czy zadania, muszą być tak dobierane, aby młody człowiek mógł osiągnąć sukces, bowiem nie mogą go przerastać i nie powinny zburzyć jego motywacji do dalszej pracy.

W mini poradniku, podobnie jak w poprzednich jego częściach, autorka przeprowadza czytelnika przez różnorodność trudności występujących w klasie, niemniej dużo uwagi poświęca tym występującym najczęściej, ale też mocno wpływającym na motywację, czy możliwość osiągnięcia sukcesu w tym wieku rozwojowym. Są to m.in. dysleksja, dysgrafia, dysortografia, dyskalkulia, zaburzenia koncentracji uwagi, czy

te wynikające ze spektrum autyzmu. Przypomina również, że ta specjalna potrzeba edukacyjna nie powinna być wyznacznikiem zdobywania wiedzy, zatem nie powinna również podlegać ocenie. Kluczowym staje się bazowanie na mocnych stronach ucznia.

Dodatkowo autorka poradnika zaznacza, iż w wieku lat kilkunastu, mocno uwypukla się dążenie jednostki do akceptacji i bycia częścią grupy. Jeżeli nie może być to naturalnie osiągnięte podczas wspólnego zdobywania wiedzy i umiejętności, to zaczyna być zdobywane na innych płaszczyznach. Niesie to ze sobą niebezpieczeństwo integrowania się z tzw. środowiskiem niedostosowania społecznego, bowiem tam uczeń znajduje swoją niszę, w tym akceptację i poczucie sprawczości. Właśnie niedostosowaniu społecznemu i zagrożeniu niedostosowaniem społecznym autorka poświęca sporą ilość tekstu.

Ponadto trafnie zauważa, iż niezaopiekowanie się fundamentalnymi potrzebami młodego człowieka, takimi jak poczucie bezpieczeństwa, poszukiwania własnej tożsamości, akceptacji, relacji, czy przynależności do grupy rówieśniczej skutkuje trudnościami w postaci zaburzenia odżywiania, poczucia wszechobecnego lęku czy autoagresji.

Tak zróżnicowany zespół klasowy to ogromne wyzwanie dla nauczycieli, którzy muszą brać pod uwagę zarówno trudności wynikające z wrodzonych predyspozycji, jak i te, którymi rządzi burza hormonów, czy np. trudna sytuacja domowa dziecka.

Aspekt wychowawczy, relacyjny oraz utrzymanie zdrowej dyscypliny staje się równie ważne, co ciekawe przekazywanie wiedzy. Nauczyciel zobligowany jest do umiejętnego utrzymywania równowagi pomiędzy wymaganiami edukacyjnymi, społecznymi oraz emocjonalnymi ucznia.

Autorka umiejętnie przeprowadza czytelnika przez najczęściej występujące w klasach 4-8 trudności edukacyjne, przedstawia konkretne przykłady, które może zauważyć nauczyciel podczas zajęć lub sprawdzania pracy pisemnej. Ponadto podaje mnogość sposobów na odpowiednie wsparcie ucznia właśnie w tym wieku rozwojowym, odpowiednio dobrane do występującej dysfunkcji, nawet jeżeli dziecko nie posiada odpowiedniej diagnozy, opinii, czy orzeczenia.

W związku z faktem, iż wiele dzieci zostaje zdiagnozowanych dopiero w wieku dojrzewania, kiedy to pewne aspekty dysfunkcji rozwojowej ulegają wzmocnieniu lub uwypukleniu, autorka opowiada o roli nauczyciela w procedurze starania się o takowy dokument. Ponadto do poradnika dołączono przykładowy szablon indywidualnego programu edukacyjno-terapeutycznego i wielospecjalistycznej oceny poziomu funkcjonowania ucznia. Dokumenty są tak skonstruowane, że są jedynie inspiracją, a nauczyciel może je odpowiednio modyfikować, niemniej zawierają wszelakie wytyczne, jakie na pedagogu wymaga ustawa.

Nauczyciel, a szczególnie wychowawca zróżnicowanej grupy, może zgłębić

poruszaną tematykę, dzięki dołączonej do publikacji obszernej bibliografii oraz wykazowi pomocnych w pracy nauczyciela, czy specjalisty, stron internetowych.

Natomiast załącznik w postaci scenariusza

zajęć matematyki w klasie VIII pokazuje, jak łatwo i umiejętnie można spełniać założenia inkluzji w praktyce.

mgr Ewa Molenda

Notki autorskie

Autor: Justyna Jachimczyk-Miller – mgr pedagogiki specjalnej, nauczyciel dyplomowany z 30-letnim doświadczeniem zawodowym na wszystkich etapach edukacyjnych w szkole specjalnej jak i w szkole ogólnodostępnej (technikum, szkoła zawodowa 10 lat). Nauczyciel przedmiotów: matematyka, fizyka, geografia, doradca zawodowy i certyfikowany trener TUS.

Współautorka i współrealizatorka projektu pn.: „Żuławska Szkoła ćwiczeń”. Współautorka i współrealizatorka projektu pilotażowego wdrażającego Specjalistyczne Centrum Wspierające Edukację Włączającą w Nowym Dworze Gdańskim. Ekspert ds. edukacji włączającej w tym projekcie.

Redaktor: Władysława Hanuszewicz – nauczyciel konsultant ds. wspomagania nauczycieli w zakresie pracy z uczniami niepełnosprawnymi i z zaburzeniami rozwoju. Specjalista w zakresie pracy opiekuńczo-wychowawczej i oligofrenopedagog. Lider edukacji włączającej województwa pomorskiego (lista ORE). Koordynator merytoryczny projektu „Regionalne wsparcie edukacji włączającej” w ramach programu regionalnego Fundusze Europejskie dla Pomorza 2021-2027 w Pomorskim Ośrodku Doskonalenia nauczycieli w Słupsku.

Recenzent: Ewa Molenda – nauczyciel dyplomowany, oligofrenopedagog, nauczyciel wielu przedmiotów ścisłych, związany z nauczaniem od blisko 20 lat na wszystkich etapach edukacyjnych zarówno w szkole ogólnodostępnej (szkoła podstawowa, gimnazjum, liceum ogólnokształcące), jak i w szkole specjalnej (11 lat). Członek zespołu ds. realizacji projektu pilotażowego pn. Specjalistyczne Centrum Wspierające Edukację Włączającą w Nowym Dworze Gdańskim, autorka kilku programów doskonalenia nauczycieli, szkoleniowiec.

**Pomorski Ośrodek Doskonalenia
Nauczycieli w Słupsku**

Instytucja Samorządu
Województwa Pomorskiego

 76-200 Słupsk, Poniatowskiego 4a

 +48 59 84 23 567

 sekretariat@podn.slupsk.pl

 www.podn.slupsk.pl

ISBN: 978-83-88926-20-4

Fundusze Europejskie
dla Pomorza

Rzeczpospolita
Polska

Dofinansowane przez
Unię Europejską

URZĄD MARSZAŁKOWSKI
WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO